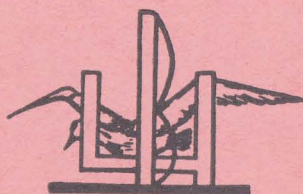

Олександр Де

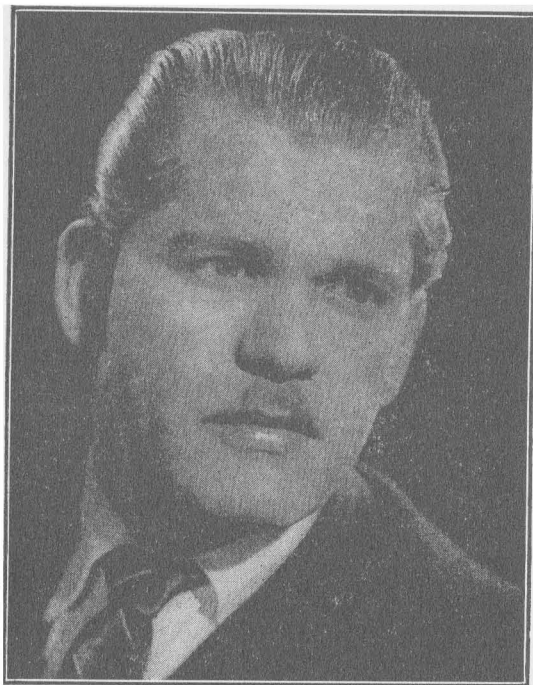
Живі легенди

CHAIKA PUBLISHING LTD.

London

1965

*Для вас, мої земляки, кожне слово
проспіване.*

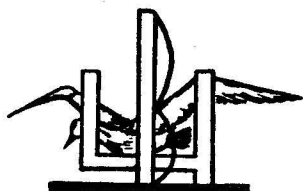
ОЛЕКСАНДЕР ДЕ

Олександр Де

ЖИВІ ЛЕГЕНДИ

*Давня повість! І на байку схожа, —
Є в ній певні справи, єсть і мрії.
Але правда, наче зірка гожа,
Сипле скрізь проміння золотій.*

Леся Українка

diasporiana.org.ua

**Накладом В-ва «Чайка»
Лондон
1965**

Published by
CHAIKA PUBLISHING LTD.
15, Macfarlane Rd.,
LONDON, W. 12, England

FIRST EDITION

All rights reserved, including the rights
to reproduce this book or parts thereof
in any form.

Printed by Ukrainian Publishers Ltd.

200, Liverpool Rd., London, N. 1.

СИН КОВАЛЯ І ЧАРОДІЙНИЙ КАГАНЕЦЬ*

(Легенда)

Пролог

Не за широкими степами,
Не за глибокими морями,
А, як розказував дідусь,
У наших землях православних,
Коли народ за днів преславних
Розбудував велику Русь,

Тоді над річкою над Россю
Коваль жив (знаний ще і досі!),
Що був до всяких штук мистець,
Для Володимира Святого
Й для руського народу свого
Зробив чарівний Каганець.

Той Каганець був світлом Правди
І за князів світив він завжди —
Народ у єдності тримав!
Чи не попав в чужі він руки
Коли поганець-Боголюбський
Київські храми обікрав?

Дідусь розказує, що дивом
Каганчик Правди схоронили
Від рук наїздників з лісів:
Він козакам на честь і славу
У битвах за свою державу
Ясним огнем завжди світив!

* Світло ще за сивої давнини стало символом Правди. Ще перед народженням Христа жиди святкували велике свято Світла, підчас якого запалювали свічки. Це свято було відзначенням відбудовання Соломонового храму і свічки запалювались для того, щоб показати, що лише правда буде висловлена в храмі.

За старокитайською легендою «Алладин», каганець також фігурує, як символ Правди.

Світло — Символ Правди є темою цієї легенди.

Автор

Про Каганець той пішла слава
По всіх князівствах і державах.
Найбільш він мучив ворогів!
Щоб спротив вольовий позбутись,
Його хотіли роздобути
І заховать за сім замків.

Також в легенді говорилося,
Що роздобути має силу
Той Чародійний Каганець
Лиш спадкоємець майстра того,
Що має Перстня Чарівного,
І сам — вродливий молодець.

I

За наших днів на Україні,
В селі, в обшарпаній хатині,
Що й незамітна іздалля,
Жили бідненько син і мати.
Хоч молодий — вже працювати
Мусів піти Син Коваля.

Син Коваля — його всі звали.
Може тому, що шанували
Його старий ковальський рід.
Наскільки знають старі люди,
Ще з давніх-давен славу всюди
Рознесли прадід й його дід.

Тому-то й юний Коваленко
Щодня вставав дуже раненько
І йшов до кузні працювать.
З його зарібку було мало,
І дуже часто бідували —
Коли нема, то де ж узять?

Син Коваля був і робочий,
Й до помочі усім охочий,
І сміливий — орлові брат!
Він був розумний і вродливий, —
Усі про нього говорили,
Найбільш розмов серед дівчат!

II

З чужих сторін, із Московії,
Звідкіль холодні суховії
Негоду шлють в багатий край,
Прибув небачений ще досі
Брудний, обшарпаний і босий
Незнаний, на ймення — Лайдай.

Він мандрував по всіх усюдах,
Розпитувався поміж люди
Чи знають Сина Коваля,
Що є розумний і вродливий,
Силою дужий і сміливий,
І недоступний, як орля?

Хтось розказав йому, що бачив
Хлопчину, що подібну вдачу
Й подібну вроду має він.
Й що він живе в селі над Россю...
Для Лайдая таки вдалося
Дізнатися про що хотів.

Також довідався, що брата
Син Коваля мав, і що з татом
В війні загинули вони.
То ж вирішив він прихитритись
І Коваленка одурити,
Щоби мету лиш осягти.

Із таким заміром нечесним,
Що лише є у серці бестій,
Лайдай пустився навпростець
В село над Россю, де між скали
Після Богдана заховали
Той Чародійний Каганець.

III

Було якраз це на Покрову —
Старенька мати десь із схову
Чарівній Перстень віднайшла
І каже: »Мій коханий сину,
Цей Перстень батьківський в давнину
Служив в пригоді ватажкам.

Мені ворожка розказала,
Що колись буде добра слава
Про мого Сина Коваля:
Бо він народ наш поєднає,
Хоч сам знущань-біди зазнає
Від окупанта-гультая.

Завжди носи його при собі, —
Не для краси, не для оздоби! —
Цей Перстень, кажуть, чарівний:
Він не зведе тебе до зради,
Коли в тяжку біду попадеш,
Коли будеш в землі чужій.»

Син Коваля без здивування,
Розпитувань, без хвилювання
Прийняв дарунок дорогий.
Надів на палець. Здалось, наче
Уся країна його плаче,
Й регоче п'яно лиходій.

IV

Лайдай не тратив марно часу, —
До хлопця підійшов він ласо,
Коли до кузні той ішов.
»О, брате мій! Я втратив тата,
В Сибірі мусів сам скитатись,
Й не знав, що повернуся знов...«

Син Коваля хоч здивувався,
З проходим чемно привітався,
Так як в нас звичаї велять.
А Лайдай далі: »Все не втратив...
Що? Не впізнав свого брата?
Як хочеш — можу докázatь!

Колись над річкою я в схові
Лишив Каганчик наш чудовий —
Мати впізнає його вмить.
Пішли, мій брате, я дістану
І знову братом тобі стану
Тоді щасливо будем жить.»

Син Ковалю слухав в зневірі,
Хоч Лайдай вмiло лицемiрив
Й слова прикроплював слiзьми,
Але згодивсь пiти до схову,
Щоб той Каганчик загадковий
Дiстать й порадитись з людьми.

Вони прийшли, де кругла брила
Щiльно до скелi притулилась.
Повчально »старший брат« сказав:
»Зiпхни цю брилу. У печерi
Знайдеш старi дубовi дверi —
Там Каганець я заховав.

Вiзьми його й не оглядайся,
Не роздивляйся i не гайся, —
До мене принеси мерщiй!
Не свiти свiтла, — злее лихо
На мене надiйде велике!
Зроби, як прошу, брате мiй!»

V

Навiть для Сина Коваленка
Камiнна брила чималенька
Була, як метеор, важка!
Ногами вперсь в скалу й всю силу
Вложив в важку стотонну брилу
Й на добрий метер одiпхав.

Ввiйшов в печеру. Всерединi
Тьма непроглядна! Аж по спинi
Мороз комашками пробiг!
Iде вперед. Вода десь з стелi
З дзвоном тече по стiнах скелi
Й струмком звивається до нiг.

В самiм кiнцi дiри-печери
Руками вiн намацав дверi...
Уперше за багато лiт
Йх вiдчинив вiн, вживши сили, —
Стояв Каганчик, мов свiтло,
Мов самородок-самоцвiт!

Маленький столик був накритий
М'яким зеленим оксамитом,
Й лежала мідна там плита,
І на ній напис: »Хай він світить
Свічою Волі нашим дітям!
Хай буде Правдою братам!«

Його взяв в руки. В цю ж хвилину
Чийсь голос мовив: »Для України
Каганчик Правди зберігай!«
Лайдай гукає: »Швидше, брате,
Не роздивляйся там багато!
Нінащо ваги не звертай!«

Син Коваля дістав з кишені
Крисало, губку й синій кремень
Й Каганчик Правди засвітив.
В рожевім світлі він побачив:
Лайдай мав голову собачу,
І по-собачому він вив,

Крутивсь, мов бешений, із ляку,
Потім подавсь, збивши пиляку,
Не залишаючи слідів!

Син Коваля пішов між люди, —
Із Світлом Правди по усюдах
Єднав в одну сем'ю братів.

Під спів софієвського дзвону
Від гір Карпат до гирла Дону
Кожен з полегшенням зітхнув:
Під стягом Правди, Волі й Права
Народом створену Державу
Він накінець вже осягнув!

VI

Лайдай не спав. В новім одіні
Блукав підступно по Україні
І представлявся, як купець.
Йому напевно розказали,
Що тепер в Києві тримали
Наш Чародійний Каганець.

Прийшов він в Київ. Було свято.
Людей на вулицях багато —
Кожен по-своєму радів!
Навись сміялися каштани
В зелено-шовкових жупанах,
Тримаючись своїх рядів.

Свято знаменне, величаве —
День Незалежності Держави
Кров'ю здобутої в боях!
Слава героїства і відваги
В Столиці дзвінко пролунали
З словами в бойових піснях.

Ладай не ждав других оказій:
На перевулку при Євбазі
Тридцять срібляних віддав
За ключ до тайника в Соборі,
Куди Каганчик щойно вчора
Прем'єр на схови передав.

Часу не гаяв. Перебрався
В одіж монаха і підкрався
В Собор з ключем від тайника.
Стояв вартовий. Молодий ще . . .
Лайдай з ножем підкрався ближче —
І не здригнулася рука! . . .

Викрав Каганчик, Світло Правди,
Що для народу світив зівжди
Від Володимира часів.
Завіз далеко десь в пустиню
І в приготовленій твердині
Його сховав за сім замків.

VII

Сонце закрилось в чорні хмари.
Схід загорнувся в страшні пожари.
Заплакала Україна-Русь.
Плач розірвав пісні бандури,
І смертним привидом Батурина
На славний Київ простягнувся.

Людей багато з України
Із Сином Коваля в чужину
Завезли слуги Лайдая.
Себе назвав він »старшим братом«, —
Насправді став бездушним катом, —
І гірко плакала земля...

Епілог

Не за широкими степами,
Не за глибокими морями,
А як розказував дідусь,
Син Коваля прийде з чужини
І знову стане Україна
З просторами, як була Русь!

Він добереться до твердині,
Де під замками ще по нині
Ховають правду про наш Край;
З вином змішає йому зілля
Таке, що літ сімсот з похмілля
Буде без пам'яті Лайдай.

Над берегом крутим Славути
Дітьми ніколи не забутий
Пісень співатиме Співець!
Під зводом неба голубого
Завжди світитиме святково
Наш Чародійний Каганець!

Жовтень, 1964 р.

ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ

З присвятою
Дружині й дітям.

А К Т I

Кімната у замку Володимира. В центрі ліворуч — важкі двері; в глибині — двоє вузьких вікон; ліворуч від вікон — туалетний комод. При стіні праворуч розміщене широке низьке ліжко, над яким висить великий взористий килим. В кутку, праворуч від вікон, божниця із статуєю Дошбога й різбленими статуїками інших богів. Нижче ліжка видно двері до другої кімнати. Роксаня сама. Вона одягнена в довгі шати візантійського стилю ясно-голубого кольору. Її русяве волосся заплетене у дві довгі коси. В цю хвилину її голова покрита червоною тонкого виробу хусткою, кінці якої вигантувані золотом. Вона стоїть при вікні й дивиться у далечінь. За якусь хвилину повертається, підходить до комоду, піднімає люстро, зроблене із виполішуваного срібра, і дивиться на себе. Незадоволено ложить люстро.

Три рази вже старівся молодик,
І новий місяць втретє впливав
У чисте небо зза холодних хмар;
Зима уже пройшла, і перший цвіт
Порозсипали проліски в саду,
А він до мене ще не повернувсь...

Повертається до божничка.

Дашбог, великий бог сонця й життя,
Дай мому мужу силу і спаси
Його від всяких напастей земних!
Якщо він змерз, то обігрій його,
Якщо голодний — нагодуй його,
Якщо він мокрий — обсуши його,
Якщо дорогами, кудою йде,
Землю і небо заслонила тьма,
Світи йому... Допоможи йому
В усьому, чим усилі помогти,
Щоб він до мене скоро повернувсь
З гордим князівським усміхом побід!

О, боже Сонця! Хай твоя рука
Дотиком ніжним ляже до лица
Й мою красу від лиха збереже
Для втіхи мого Князя... Також дай
Наснаги для кохання, щоб могла
Завжди щиро любити лиш його...
Навіки своїм світлом осліпи
Його без болю, щоб не бачив він
Більше нікого лиш мене... Мене!
Його вірну дружину, яку він
В своєму замку залишив дівчам...
О, вірю, боже, ти почув слова
Мого прохання й до душі прийняв...
О, боже сильний, сумно так, що ти
Є будівничим благородних діл,
З терпінням вислуховуєш думки
Мойого жалю, щастя і бажань,
Але не можеш проказать слівце,
Щоб знала я, що вдовольниш мене...

Відвертається і робить кілька кроків вперед.

Як би хотіла знати де є він
Й що робить! Може... може він... О, ні!
Розгонити я мушу злі думки!
Бранку за жінку він не привезе
З сторін далеких, бо ніде нема
Там жінки благородної краси...

Заходить її служниця.

СЛУЖНИЦЯ

З яких причин моя Княжна сумна?

РОКСАНЯ

Чи ти не була б, щоб твої думки
Сп'яніли трунком сумнівів й підозр?

СЛУЖНИЦЯ

Можливо. Але ж, моя Княжно, ви
Не мусите журитись, бо журба
Висушить свіжість ніжного лица,
Засмутить юний пал ваших очей,
Знищить високий та гнучкий ваш стан.

РОКСАНЯ

Дякую за поради. Все ж ніяк
Не можу я позбутися думок,

Що, як ті хмари в небі голубім,
Пливуть безвпинно зграями гусей.

СЛУЖНИЦЯ

Про князя думає моя Княжна?

РОКСАНЯ

Думаєш, згадує про мене він?

СЛУЖНИЦЯ

Чи дійсно ви закохані, чи ні?

РОКСАНЯ

Хіба я знаю? Я — його Княжна
І мушу бути вірною йому...
Хоч без кохання — він для мене **муж**...
О, я хотіла б мати, що було:
Вірну, незмінну і палку любов!

СЛУЖНИЦЯ

Ти не одна, що ждуть на поворот
Нашого Князя.

РОКСАНЯ

Добре знаю це!
Це є причиною, що я сумна...
Знаю минуле й чую серця біль,
Що каменем калатає в грудях...
Лишень не знаю долі своєї я!
Хто мені скаже, як наступний день
Мене зустрине?

СЛУЖНИЦЯ

Ворожбит.

РОКСАНЯ

Чи він

Настільки знає?

СЛУЖНИЦЯ

Він багато зим
Жив за морями й тайни там зучив,
Як розмовляти з зорями вночі

І розуміти признаки сузір'я.
Він все розкаже.

РОКСАНЯ

Чи могла б його
Хоч раз побачити?

СЛУЖНИЦЯ

Чому ж бо ні?
За дозволом Княгині приведу
Його навіть в цю хвильку.

РОКСАНЯ

Приведи:
Про свою долю хочу взнати все!...

Служниця йде до виходу.

Стривай! Хай таємницею буде
Наша розмова, бо слизький язик
Жінок нашого двору рознесе
Усе по замку й городі також.

СЛУЖНИЦЯ

Буде, як хоче Княжна.

РОКСАНЯ

Можеш йти.

Служниця виходить.

Тепер я веселіша.

Повертається до божничка.

О, боги,
Вдячна я вам, що у пригідний час
Мені прислали ви ворожбита!
Якщо про щастя оповість мені,
Обсиплю золотом і сребром;
Якщо предскаже лихо, я його...
Ні... Сяду й плакати лише буду...

Заходить слуга.

СЛУГА

Ясна Княгине, на обід вас ждуть.

РОКСАНЯ

Нехай не ждуть: мене усе болить,
Й миліший відпочинок ніж обід.

СЛУГА

Ви майже що не бачите княгинь —
Розважитися з вами хочуть всі.

РОКСАНЯ

Я нездорова. В спокої душі
Для себе знайду я досить розваг.

СЛУГА

Так, світла Княжно, я їм передам.
Слуга повертається до дверей.

РОКСАНЯ

Зачекай!

Після короткої павзи.

СЛУГА

Що, світла Княжно?

РОКСАНЯ

Скажи,
Чи часом ти не знаєш, коли Князь
Повернеться з дружиною домів?

СЛУГА

Не знаю. Лише чув...

РОКСАНЯ

Кажі, що чув!

СЛУГА

Говорять, світла Княжно, що наш Князь
Повернеться з дружиною назад
Ще перед тим, як виспіють жита.
Гінець, так кажуть, з вісткою прибув
Сьогодні досвітком й опівстив
Добрі новини.

РОКСАНЯ

Добрі? А які!

Не крийсь від мене: добре знаю я,
Що ти багато більше знаєш, ніж
Маєш замір оповісти мені.

СЛУГА

Наш Князь в здоровлі, дякувать богам,
Й додому він везе ...

Роксаня перебиває.

РОКСАНЯ

Не говори!
Можливо краще буде, коли ти
Для мене не відкриєш таємниць ...

СЛУГА

Чого боїться Княжна? Що везе
Наш світлий Князь незлічене добро?

РОКСАНЯ

Більше нічого?

Слуга знизує плечима.

Тоді іди й скажи,
Що мені краще, і що я прийду
В світлицю на розмови до княгинь.
Прибратись мушу ...

СЛУГА

Добре, я скажу.

Він виходить.

РОКСАНЯ

О, я щаслива, що почула вже
Добрі новини! Ще хотіла б знать,
Чи Князь, мій муж, мене прийме в свої
Найбільше привільйовані жінки?
Я хочу, щоб ... Цього не скажу! Ні ...
Можуть підслухати думки боги
І будуть кепкувать з моїх бажань.

Легенький стук в двері.

Наче хтось стукав?

Служниця легенько відкриває важкі двері і появляється крадькома.

Сама? А де ж він?

СЛУЖНИЦЯ

Тут, за дверима.

РОКСАНЯ

Уведи сюди

І за дверима пильно доглядай,
Щоб була хтось не вгледів й не доніс
До вуха мого Князя. Клич його.

Служниця впускає «ворожбита», який до непізнання закритий покривалом. Служниця ховається за двері, залишивши їх на самоті.

Скинь покривало. Тут, мабуть, ніхто
І не підслуха й не побачить нас.

Ігор скидає покривало. Роксання з радістю охоплює його за шию.

О, соколе. Мої надії цвіт!
Я думала, нас доля не зведе...

*Раптом відтручується від нього. Павза.
Стурбовано і налякано дивиться на Ігоря.*

Як ти посмів зайти у мій покій?

ІГОР

Хіба не рада? Де ж твоя любов,
Що із тремтінням пестила вуста
І ніжно притулялась до грудей?

РОКСАНЯ

Вже пізно... Чуєш? Пізно, пізно вже!

ІГОР

Ніколи не є пізно утекти
За мури цього замку і почать
Нове життя.

РОКСАНЯ

Втекти? Куди? Коли?

І як? Чи відповідь на це знайдеш?

Роксання підходить до вікна. Павза.

Ніхто не зможе утекти кудись
Від рук сильного Князя, що держить
Далекі землі на багато зим
На схід і північ, і багато літ
На захід й південь. Віднайде він нас
Всюди, куди б не утікли ми.
А потім що? Чи думав ти про те?
Не пожаліє твоєї голови:
Своїм мечем він горло перетне,
Кинувши тіло на обід вовкам,

А голову повісить на стовпі
Серед базару на поталу всім,
Хто хоче плюнути в мертве лице...

Ігор підходить до неї і притуляється до неї.

ІГОР

Я не боюся вмерти і в огні
Заради тебе, пташко дорога.

Роксаня відхиляється від нього.

РОКСАНЯ

Не зачіпай мене: я є жона
Славною Князя! І буду йому
Вірна до смерти...

Ігор відступає.

ІГОР

Він тебе забрав
Від мого серця... Він тебе украв!..
Скажи поправді: любиш ти його?
Чи ти забула ніжні вечори
З великим місяцем і стадом зір,
Із таємничим шепотом ріки
Й чудовим співом безтурботних птиць?
Тоді ми вдвох сиділи при огні, —
Рука в руці, уста тулились уст, —
Й тоді Дашбогові, богу богів,
Віддали жертву за свою любов.
І ті уста, що дотулялись уст
Свого коханця, навік присягли
Вірною бути в щасті і біді...
Чи ти забулась?

РОКСАНЯ

Як би хтіла я
Про все, про все забутись назавжди!
Часто з думками прийду до вікна
Й дивлюсь за річку в сизу далечинь,
Де розтяглись пелюшкою ліси,
Наче хотіла б відшукати знов
Втрачене щастя, знаючи, що вже
Навіть богам його не повернуть...
В сльозах дивлюсь: зливається Дніпро
З лісом навколишнім в плахту одну, —
Наче всю землю у моїх ногах

Закутав в холод зимовий туман...
Лише іскрою спогади про нас,
Про чари неповторного життя,
Розгонять холод й сушать джерело
Моїх дівочих, з серця хирих сліз...
Сумно дивлюся й думаю, що Князь
Тепер для мене є мій чоловік...
Вчора він снівсь мені: сильний, мов лев,
Він їде на баскім гнідїм коні,
А кінь, мов змій, копитом землю рве!..
З мечем в руці, і золотом блищить
Викутий шолом. Простягнув мені
Руку згартовану у битвах війни!
Я глянула... О, Ігорє! Коли
Присниться Володимир Князь,
Я бачу лиш тебе: твоя рука,
І кучері повились над чолом,
І усміх ніжний, сповнений тепла,
І сірі очі — відблиск ясных зір,
І все, — близьке і дороге мені!
Ти є мій князь, мій лицар, немов тур
Відважний й сильний...

ІГОР

Знав, завжди я знав,
Що ми є нерозлучні!

РОКСАНЯ

З того — що?
Наша любов — лиш казка чарівна,
Солодкий сон, що блискавкою вмить
Майнув перед очима і пропав
У сіру далеч... Я тоді була
Молода дівчина. Бідна, як ти...
О, я не бачу виходу звідсіль:
Мій бог, Дашбог, мене сюди прислав
Й велів тут бути!

ІГОР

Що ж?.. Тоді піду...
Тяжко на серці, що тебе я тут
Мушу зіставити. Щаслива будь,
Велика Княжно! Тут ти маєш все:

Багаті плахти ткані сребром,
Душисті води зза далеких рік,
Пушисті шкури з рідкісних куніць,
І свого Князя. Я собі піду
В сонливий ліс, понад журну ріку
Й пройдуся по зарослих вже стежках,
Де ми колись ходили. Там я сам
Пісень буду співати про своє
Сумне кохання, — згублений вінок. . .
Відвергається і йде. Роксана дивиться на нього.

РОКСАНЯ

Милий, зачекай. . . Хоча в останній раз
До мене притулись й мої вуста
Солодким соком твоїх теплих уст,
Немов отруйним ядом, помочи!

ІГОР

Що — з того?

Роксана підбігає до нього.

РОКСАНЯ

О, соколе сизий мій!

Ти є мій Князь, коханець, чоловік!

З плачем.

Цей замок — це в'язниця! Бачиш сам:
Лиш двоє вікон дивиться на світ,
Який я залишила назавжди. . .
Той милий світ, чудовий ніжний світ,
Що мов вишневий цвіт повний весни,
І мов ніжна весна повний тепла,
І мов сонця тепло повний життя! . .
І мов життя — вічно казковий світ!
Я хочу знов вернутися назад,
Але не можу. . . Мушу лише тут
Зістатись назавжди й свою любов
Віддати Володимирі, бо він —
Для мене Князь, коханець, чоловік. . .

Знадвору доносяться вигуки.

Що це за знак? Немов зустрічний крик?
Востанне, милий, поцілуй мене
І сивим голубом лети у світ,
Де ми кохались. . . Там згадай мене,
Згадай і знай, що вічно у думках
Будеш зі мною.

Цілує його.

А тепер спиши,
Щоби, бува, не вгледіли тебе
Й до Стовпа Сорому не підвели,
Немов злочинця...

Ігор іде до дверей.

О, коханий мій!

Хай чебрецем й барвінком всі стежки
Для тебе стеляться всюди й завжди
Заходить служниця.

СЛУЖНИЦЯ

О, Світла Княжно, Князь уже прибув.

РОКСАНЯ

Так несподівано?!

СЛУЖНИЦЯ

Також велів,

Щоб передати вам, — він сам прийде
В вашу світлицю.

РОКСАНЯ

Лишенько моє...

Що йому скажу?.. Що мені робить?

Якже ж я зможу серця почуття

В моїх очах і на лиці сховати?

Скажи йому, що хвора я лежу...

Ні, ні! Краще скажи, зараз зберусь

Й на зустріч вийду, щоби свій уклін

Йому віддати...

ІГОР

Не журись, моя

Сиза голубко. Твій великий Князь

Завжди на тебе може зачекати.

Прощай тимчасом. Я не забарусь:

Знову повернуся. Не »ворожбит«,

А визволитель.

РОКСАНЯ

Йди, мій дорогий.

Ігор виходить. Чути гомін за великими дверима праворуч і потім стук у двері.

Зачекай. Не відчиняй...

Підходить до божничка, стає на коліна і схиляється. Знову нетерпеливий стук в двері.

Відчини.

Служниця відчиняє двері. Заходить Володимир. Гнівний.

ВОЛОДИМИР

Де є вона?!

Він бачить Роксаню.

Чи може вже глуха,
Чи стала непокірною мені!?
Чи може непривична підійти
Назустріч своєму мужеві?

СЛУЖНИЦЯ

Твоя

Княгиня Світла, о, мій мужній Князь,
У злім здоровлі...

ВОЛОДИМИР *злагіднів*

Цього я не знав...

Підходить до Роксани. Підводить її й дивиться на неї.

Моя перлино, витри признак сліз
Із своїх карих змучених очей.
Не плач. Дивись на мене — повернись
Живий й здоровий! Лише кілька ран,
Що вже засохли на моїм плечі...
На гострім кінчику свого меча
Тобі приніс я низку перемог:
Прийми від мене славу цих побід!
Я ще живий, бо у своїх думках
Про тебе мріяв, ніжний цвіт весни;
Я скоро повернись додів, бо ти,
Я знав, чекала на мій поворот.
Якби не ти, мій кінь мабуть би пив
Солону воду у чужих морях,
Де землі Шаха Персії лягли.
Можливо проти персів я б пішов,
Щоб добичі для Русі* привезти,

*) Русь, так як історія твердить, немає жодних зв'язків з назвою «Рассея», що, як пояснюють російські історики, походить від слова «россеяний». Так само «русин» відноситься до «українець», а не до «москаль» чи «росеянин» чи «русский».

Або відважним лицарем-Князем
На славу Русі гордо полягти
В голодних землях вітру і піску...

РОКСАНЯ

Мій Князю...

ВОЛОДИМИР

Говори співом весни!

РОКСАНЯ

Мій Князю, рада я, що повернувся
Скоро до дому; рада, що живий
І в повному здоровлі, і що ти
Славу побід в моїх ногах зложив;
Також я рада, що мені простив
За мою неміч вийти до воріт
Й тебе зустріти, як повинна я...
Як жінка, щирим серцем прийняла
Твої слова наповнені любви
До своєї жінки... Прошу ще: прости...
Тепер відчула, що незтерпна біль
З душі скотилась... Половина зла,
Що гадиною корчила думки,
Втекла від мене.

Усміхається.

Бачиш: я сміюся!

Тепер дозволь, мій Князю, привітатъ
Тебе з приходом.

Вклоняється.

ВОЛОДИМИР

до служниці:

Часу не марнуй:

Біжи і передай, щоб все добро
Сюди принесли і в ногах Княжни
Зложили щирий подарунок мій.

Служниця виходить.

Ти щось казала, що частина зла
Тебе лишила? Що тебе болить?
Відкрий для мене свого серця біль:
Може цілюще зілля віднайду
Для його рани?

РОКСАНЯ

Всі твої слова,

Щирі, цілющі, мов матусі спів,
Журбу ізгоять краще ніж трава
З глибоких і солоних морських вод.
Моя журба, мій Князю, мов пташки,
При заході в незнане утече...
І може що не вернеться назад
При сході сонця.

*Бере Князя за руку, нахилиється і хоче поцілувати.
Володимир підводить її.*

ВОЛОДИМИР

О, мій дар богів!
Не припадай і не цілуй руки:
Твоя краса, твій розум й простота
Достойніші від всіх жінок князів.

*Заходить Добриня. Його наслідують два кремезні дружинники
з важкою скринєю.*

Сюди! До ніг Княгині піднесіть!

ДОБРИНЯ

Мій світлий Князю...

ВОЛОДИМИР

Що — там? Говори.

ДОБРИНЯ

Мій вельми Гожий Князю, там на нас
Бояри ждуть.

ВОЛОДИМИР

Що ж вони хочуть ще?
Чом не вертають до своїх жінік,
Що довго ждали на їх поворот?

ДОБРИНЯ

Вони хочуть заплати, Князю мій.

ВОЛОДИМИР

Хочуть, чи вимагають? Коли так,
Иди й скажи їм, що мій гострий ніж
Є моя плата!

ДОБРИНЯ

Здобути золото,

Мій Вельми Гожий Князю, можем ми,
Коли будемо мати при собі
Смілих дружинників й щирих бояр.

Князь задумався. Павза.

ВОЛОДИМИР

Ти кажеш мудро... Йди і заплати
Удвоє більше ніж вони хочать.
Також для городянів покажи
Князівську щедрість: розділи добро,
Що ми привезли, серед бідаків,
Старих і немічних, — всіх звесели!
Потім вертайся на обід до нас.

Добриня і дружинники виходять. Князь дивиться їм вслід.

Що ж? Так воно є: як взяти хочеш,
То й дати мусиш теж...

До Роксані:

Пробач. Це все

Не мало б місця тут... Іди сюди,
Глянь на ці речі!

Відкриває скриню.

Все, що бач, твоє.

РОКСАНЯ

Перли! Й намисто в золоті й сріблі!
Дорогі плахти... Я ніколи ще
Таких речей не бачила...

ВОЛОДИМИР

Дивись.

Може там того, що бажаєш ти,
Не зможеш віднайти? Тоді тобі
Здобуду на край світа.

РОКСАНЯ

Що би ще
Могла би я бажати? Чи жінки
Повинні сподіватись від мужчин
Ще більше доброти, як маєш ти?
Усе, що мав, дл мене ти віддав...
Чим можу я нагородить тебе?
Візьми добро усе це до казни
Й тримав для блага Русі і людей,
Що Русі славу й велич здобули.

Тебе всі славлять! Кажуть: »Добрий Князь!
Від бідних дані й горстки не бере,
Навіть дає тим, хто живе в нужді!«
Нехай багатою буде казна,
Щоб було чим в негоду допомгти
Твойому люду. Хай тебе хвалять,
Бо ти, мій Князю, заслужив хвалу.
Це все, що можу дати я тобі. . .

ВОЛОДИМИР

Більше нічого?

*Підходить до Роксані й бере її за плечі.
Вона опускає голову. Павза.*

РОКСАНЯ

О, великий Князю,
Чим можу я обдарувать тебе?

ВОЛОДИМИР

Своїм коханням.

РОКСАНЯ

Чи мій світлий Князь

Буде щасливим, коли в смутку я
Плекаю ще стурбовані думки?
Не так давно троянда розцвілась,
Її пересадили на грядки
Нового саду. . . Князю, дай її
Нагоду уростися в новий ґрунт:
Вона відсвіжиться й свою красу
Для втіхи садоводу наградить. . .

Відвертається.

Мої думки шугають по тропях,
Де з своїм братом. . .

Повертається до Князя.

О, нащо тепер,
В день твого повороту, мушу я
Пригадувати про свою сем'ю? . .

ВОЛОДИМИР

Скажи, що всілося в твоїй душі?
Якщо я зможу чимось допомгти, —
Зроблю для тебе.

РОКСАНЯ

Чим би допоміг
Мені забутись про вчорашній день?
Коли тебе не було, я сама
Проводила дні й ночі при вікні,
Дивлячись в сумовиту далечинь,
Блукаючи думками сред людей,
З якими жила...

Після короткої павзи.

В городі мій брат.
Прибув недавно... Він переказав,
Що радий був би, якби ти прийняв
Його в дружину...

Князь йде вниз ліворуч.

ВОЛОДИМИР

Я не знав, що брат
У тебе є... Він — сильний? Молодий?
Чи вправно володіє він мечем,
І від меча відб'ється щитом?
Чи на бояра гожий, — мислиш ти?

Роксаня підходить до нього.

РОКСАНЯ

Для сестри тяжко брата осудить...
Але якщо, мій Князю, маєш ти
Бояра, що хороший і сильний,
Як леопард лісовий, — з ним мій брат
Піде на поєдинок.

ВОЛОДИМИР

Хай прийде.

Роксаня відхилиє двері. До служниці.

РОКСАНЯ

Орисю люба, йди проси, щоб брат
Прибув до Князя. Також передай,
Що мою прозьбу Князь задовольнив:
Ігор, мій брат, з дружиною буде...

Повертається до Князя, що стоїть задуманий.

Мій світлий Князю, чи похід й війна
Тебе втомили? Ти би відпочив...

ВОЛОДИМИР

Чи справді так? Війна для мене — гра,
А перемога завжди додає
Нового духа навіть в ті тіла,
Що сприйняли число глибоких ран,
Я почувуюсь, мов би щойно плив
В цілющих водах тихого Дніпра!
Можливо запах ночі й відчуття,
Що скоро темінь виповнить кутки
Твої спочивальні, піддає
У мої м'язи молодости дух?

Обхоплює її рукою за талію.

РОКСАНЯ

І справді!

Заходить Добриня.

ДОБРИНЯ

Князю мій!

ВОЛОДИМИР

Що знову там?

ДОБРИНЯ

З Константинополя щойно прибув
З новинами гінець.

ВОЛОДИМИР

Важливе щось?

ДОБРИНЯ

Так. Імператор вмер. Його сини —
Два імператори в одній землі.

ВОЛОДИМИР

Про це ще поговорим.

Киває йому вийти. Добриня стоїть. Павза.

Он то що!

Відходить від Роксани.

Я знаю, що це значить! Кажуть так:
Дві голови є краще для порад
Аніж одна; натомість, лиш один
Князь у князівстві краще аніж два!
Гожий Добриня! Щоби я робив

Без твої ради? Знаю, щоб не ти,
Я би у ласки жінки оп'янів
І славу занедбав. Заклич гостей:
Моїх жінок, синів, бояр — усіх;
Хто хоче веселитись! Нагукай
Мого музику! О, наш Київ-Русь
Знає, як веселитись в честь побід
І готуватись до наступних битв!

Добриня виходить. До Роксані:

Будемо веселитись! Я привіз
Й для себе подарунок від болгар:
Дочку їх князя. Склавши з ними мир
Й з'єднавшись з кров'ю їхнього царя,
До них не піду знову на війну.

РОКСАНЯ

О, Князю мій! Якщо болгарка є
Більш благородною ніж простота
Мойого роду, хай буде вона
На мому місці, а мене віддай
В прислугу двору.

ВОЛОДИМИР

Що мені вона?
Я взяв її, щоб втішити боглар, —
Не свою прихить! Ти — моя Княжна!
Так є і буде...

Роксаня відхилиється.

О, не треба сліз:
Я всіх жінок позбудусь, щоб лиш ти
Була щаслива у моїм дворі...

Наче про себе:

Хоч я завважив, що в твоїх очах
Із сумом радість блиснула на мить

Роксаня усміхається.

РОКСАНЯ

Я ж бо не плачу, Світлий Князю мій!..
Заходять Добриня, деякі із жінок Володимира, Ярослав і
Святополк, Лідко (болгарка), група бояр і музика. Також
прислуги з напитками і мисками з хрутками й харчами.
Два прислуги, на знак Добрині, виносять скриню з добром.

ВОЛОДИМИР

Просим, заходьте всі: сини й жінки,

Бояре й вірні слуги. Звичай наш, —
Пити хмельний напиток і співать,
В далеких землях славить Київ-Русь!

Лідко підбігає до Князя й притуляється до його руки. Князь не звертає на неї уваги, підходить до одного із слугів, бере два кукли, підходить до Роксани і дає їй напиток. Лідко відходить і сідає при стіні на простеленій шкурі, склоняє голову на долоні й плаче.

За благо і весілля всіх, хто тут,
Всіх городян й людей моїх земель,
Серцем яких є Київ золотий,
А кров'ю — води тихого Дніпра,
Навіть за сльози наших ворогів
Вип'єм чашу цю до сухого дна!

ГОЛОСИ

За Київ!

Русь і Князя!

За бояр!

П'ють. Князь завважує, що слуги не п'ють.

ВОЛОДИМИР

А ви — чому? Ми всі — одна сем'я!
Ми — всі русини! І музика теж!
Дайте йому хмельного: як сумний,
То і пісні його будуть сумні.
Ми, лицарі, бажаємо пісень
Повних тепла, весни, бо лише так
Можем забути про тяжкі стежки,
По яких йшли й там падали від ран
На горе рідних й на обід крукам.

В цей час музиці підносять хмельного. Він п'є і рукавом обтирає бороду.

А тепер грай! Веселої утни!

Музика грає. Лідко підводить голову, потім поволи підводиться і входить у темп танцю. Присутні частуються і підплескують у ритм музики. Коли Лідко кінчає танець, низько вклонюється Володимирові й мімікою визиває Роксану до танцю. Роксана залишає свій келех і вклонюється Князеві.

РОКСАНЯ

Горда царівна із земель болгар
Мене просить до танцю... Князю мій,
Як ти сам знаєш, чуюся я зле,
Будучи горда теж, таки прийму
Визов болгарки! Грай музико, грай!..

Іде у повільний танець, темпо якого наростає. Під веселе плескання гостей вона витрем йде по сцені, і як танець вривається, вона низько вклонюється перед Князем. Володимир підводить її.

ВОЛОДИМИР

Прийми мою пошану.

Заходять Служниця та Ігор. Роксая побачила Ігоря.

РОКСАНЯ

Князю мій,

Ігор — мій брат. . .

Підбігає до Ігоря, бере його за руку й підводить до Князя.

Мій Князю, це — мій брат!

Глянь: він, мов тур! Сильний, як бог громів,

Й швидкий, як бог вітрів. . .

ВОЛОДИМИР

Побачим — що?

Володимир бере від Добрини ніж і кидає Ігореві, який, вхопивши ножа, здивовано дивиться на Князя, що готується до поединку.

ІГОР

Мій Вельми Гожий Князю, знаю я,

Що звичаєм лицарським є двобій,

Також шаную рід твій й твою честь. . .

Я можу я дозволити собі

Звичай сплямити, рід твій й твою честь?

Я теж є гордий роду свого. Честь

Моїх батьків для мене є свята!

Будучи твій підданий, я завжди

Мушу обороняти твою честь,

Не топчучи у соромі свою.

ВОЛОДИМИР

Я сам оборонятиму себе,

Свій рід і свою честь! Ти сміло стань

Ув обороні, що тобі святе!

ІГОР

Тяжкий для мене вибір, Князю, мій. . .

Оглядає ножа.

Радий тримати у руках цей ніж,

Який приніс багато перемог

Для смілого боярина в боях. . .

Чи можна часом в поєдинок стати
Без гострого ножа? Саме тоді,
Коли не має спраги до крові?

Приложивши всіх зусиль, ломить ножа.

Прости боярине.

Володимир сміється і ховає свого ножа.

ВОЛОДИМИР

Я бачу вже,

Що не лиш силою, а й словом теж
Можеш служити з успіхом мені.

Махає до сина Святослава.

Ти найдебеліший з моїх синів:
Свою покажи силу перед ним!

До Ігоря:

Якщо його побореш, дам тобі
Гідне ім'я бояра; якщо ні —
Будеш дружинником.

Святослав підходить до Ігоря.

ІГОР

Мій Світлий Князь,
Я знаю в тебе син, мов бик, міцний!
Можливо й в греків вчився боротьби...
Що ж, він — твій син. Коли його зброю, —
Сплямую твою честь, бо ж він твій син!..
Цього не можу зволити собі.
Якщо Князь хоче, виберіть мені
Боярів дужих: два, чи навіть трьох.
Я не хвалюсь, мій Князю! Все ж, готов
Свогого роду честь оборонять
Сам, голіруч проти диких дружин
Муроми* й печенігів!

ВОЛОДИМИР сміється.

Лицар? Що?

Не лицар сам навіть проти ватаг
Голяді* і мещери* диких зайд!

До Добрині:

Хай буде так! В світлицю всі підем
Й побачимо, чи молодий хлопчак
Гідний боярську зброю одягти.

* Московські племена азійського походження.

До всіх:

А зараз пиймо.
Добриня виходить.

Піднесіть чашу

Також для нього.

Подають келих Ігореві. Він п'є.

Грай, музико, грай!

Пісні — повні веселоців, життя!

Я плакати не хочу, і мій вік

Є закороткий, щоб топить в сльозах.

Дивиться на Лідко, яка сидить сама, зіперши голову на долоні.

Чому царівні сумно? Йди до нас.

Звичай наші хоч чужі тобі,

І все тепло могого серця я

Віддать тобі не можу — не горюй!

Підходить до неї.

Якщо тобі мій дім наводить сум,

Поверну радо я тебе назад

Між твої люде, у твою сімю.

Підводить її.

Гарненька квітко нам чужих земель!

Я маю досить серця, щоб жаліть

Навіть дітей моїх злих ворогів.

Бере її за плече. До всіх:

Пішли, побачим, як наш молодець

З боярами боротися буде.

Всі помало виходять. Роксаня підходить до Князя.

РОКСАНЯ

Мій Князю, я не хочу, щоб мій брат

Дістав болючі рани. . .

ВОЛОДИМИР (уже під хмелем).

А, жінки!

За ним піклуешся, немов би він

Для тебе був коханець, чоловік. . .

Обхоплює її за талію.

Підемо?

РОКСАНЯ

Я слабо чуюсь. . .

ВОЛОДИМИР (уже під хмелем).

Я прийду

Пізніш на відпочинок. Мабуть час,

Щоб ти мене роззула!*
Всі виходять. Лише Роксаня і служниця залишаються.

РОКСАНЯ

О, боги!

Чи можу я на двоє розірвать
Своє молоде серце?

До служниці:

Що зроблю?

Він хоче, щоб роззула я його...

СЛУЖНИЦЯ

О, Княжно, не тужіть. Хмельний напій
Знесилить Князя. Маю зілля я,
Що має силу присипать волів,
Не то що Князя.

Витягає зпід плахти торбину.

Ось воно... Сухе.

Потріть на порошок й киньте в вино.

РОКСАНЯ

О, люба леле, що б робила я
Без твоєї ради?

Тре зілля й кидає в кухоль, з якого пив Володимир.

Так... ще одна ніч...

А потім — що?

Зза дверей доноситься сміх та вигуки.

Роксаня вслухається.

Що буде з ним?

СЛУЖНИЦЯ

Серце моєї Княжни мов м'якуш...

Знову вигуки і сміх.

РОКСАНЯ

О, мої боги! Віддам я все вам,
Лиш любого для мене збережить...

Вигуки розчарування. Павза. Із сміхом заходить Володимир.

ВОЛОДИМИР

Він все ж гідний бояра! Двох зборов,
А третього не змігся!

* Роззути — означає стати дружиною.

Бере келех із зіллям і смачно п'є. Роксаня дивиться на нього.
Володимир витирає бороду й кривиться.

Смак вина

Не той самий, що на початку був...

Найкраще перший келех я люблю!

РОКСАНЯ

Щось сталося з Ігорем?

Князь голосно сміється.

Що? Лицар він!

Два прислуги несуть Ігоря. З ними заходить Добриня.

ВОЛОДИМИР

І добрий лицар скориться орді!

Ігоря ложать на долівку. Роксаня припадає до нього.

ДОБРИНЯ

Мій Гожий Князю, чи не досить вже

П'яного трунку?

ВОЛОДИМИР

Знай, що я тут Князь!

Слабіє.

А може справді досить?..

Спирається на плече Добрині.

Досить вже...

Ти завжди добре радиш... що зроблю

Якщо колись від мене відійдеш?

Спочити мушу... Ще один похід

На Херсонес... Константинополь теж.

Добриня із допомогою прислуги виводить Князя.

Роксаня витирає Ігоря хустиною.

РОКСАНЯ

Любий мій...

Ігор підводиться і чухає голову, сидячи.

ІГОР

Де є я?

Бачить Роксаню.

Пробач мені,

Схибив я трохи. Знаю, ти простиш..?

РОКСАНЯ

Забудь про все. Навіть про те, що ти

Вже є боярином княжих дружин.

Вона і служниця допомагають Ігореві підвестись на ноги. Він сідає на красчок ліжка.

Трохи відпочинь.

Киває до служниці, щоб та вийшла. Гладить його волосся.

Стомивсь, мій лицар?

І добре, що для мене залишивсь

Вцілілий.

Ігор хоче підвестись.

Посиди спокійно. Хай

На тебе надивлюсь: може підеш

З дружиною в похід в землі чужі

І не повернеш?

Майже тихо.

О, нащо думки, —

Гіркі думки, — біль завдають мені?

До Ігоря:

Я вірю: ти завжди будеш моїм!

Чи пам'ятаєш, коли вперше ми

Зустрілися з тобою? У гурті

З дівчатами на березі була...

Веснянок ми співали і богам

В жертву приносили свої дарі,

Щоб нам молідців бравих привели...

Тоді співала я... Здається цю:

Співає тихо.

»Ой, ти, хмелю, кудрявий,

Ой, ти, хмелю, лею-полею, кудрявий.

Не стелися близько менé,

Не стелися, лею-полею, близько менé...«

Тоді тебе побачила: стояв

Міцний, немов молодий дуб! Всміхавсь...

Я збилась з пісні. Вмовкла. Ти всміхавсь!

Чуть не зімліла... Сміло підійшов,

Узяв за руку, й ми удвох пішли

Від гурту. Було тихо. Зза тополь

Великий місяць в небо підіймавсь,

Ріка нашіптувала чарівніх

Й ніжних пісень весняних. Стали ми...

Від гурту ще доносились пісні, —

Ми їх не чули. Вперше тоді я

Тулилася твоїх змужнілих уст...

Ігор підводитьсь.

ІГОР

Й мені здавалось, що та ніжна ніч

Буде довічна!
Усміхається.

Нащо знахурі,
І нащо зілля, щоб лічити біль?
Ти все для мене...
Коротка павза.

Була. Не тепер...
Минуле — сон; наш Князь — твій чоловік.
Йде до дверей.

РОКСАНЯ

Ігоре любий... не кидай мене!
Князь спить: його споїла зіллям я...
Це наша ніч! Від мене не втікай.
Ігор виходить. Роксаня біжить до дверей. Зупиняється.
О, леле-доле! О, мої боги!
Чим же я вас розгнівала усіх?
Що мені дали — взяли все назад...

*Повільно підходить до божничка і схиляється в молитві. Темніє.
У вікно заглядає великий місяць й швидко ховається. Повільно
світліє. Роксаня не порушена. Заходить служниця. Поправляє
ліжко.*

СЛУЖНИЦЯ

Холодне ліжко. Ви не спали ще?
Роксаня мовчить.
О, Княжна мила, смуток і туга
Є найстрашніші вороги краси.
Роксаня повертається.

РОКСАНЯ

Нащо мені краса, облуда ця?!!
Через красу я стратила усе...
Втечу звідсіль. Світ-заочі піду...
Чи може до русалочок піду
У чисті води тихого Дніпра?..
Буду щаслива там: ніхто мене
Не турбуватиме — ні Князь, ні він,
За ради кого я віддала все,
Чим кожна жінка горда повсяк час: —
Чесноти слова...

Розпачливо

Мабуть я слаба
Душею й серцем, щоби наложить
На себе руку... Що зроблю? Порадь...

СЛУЖНИЦЯ

Лягайте й відпочиньте. Я усе
Зроблю на радість Княжни.
Йде до дверей.

РОКСАНЯ

Ще не йди!
Я цілу ніч у самоті була —
Скажи щонебудь... Або краще йди:
До самоти я мушу привикать!
Служниця виходить.
Сама з розбитим серцем... Хто мене
Порадить щиро? Може мушу я
Забутися про Ігоря? Хай він
Служить Князеві і Русі, а я,
Щоб ошчасливить Князя, в жертву дам
Йому своє кохання!

Заходить Добриня. Роксаня не бачить його.

О, боги!

Я би усе віддала, щоб могла
Серце своє до Князя повернуть...
Добриня підходить до неї.

ДОБРИНЯ

Молода Княжно, з гнівом у душі
До тебе я прийшов. Лише мій жаль
До твої долі змушує мене
По-батьківські поради тобі.
Я знаю, замок княжий, шати ці,
Які з простого ніжного дівча
Зробили пишну Княжну, до лиця
Й до серця щиро пристають тобі.
Щоб Князь був Ігор — рада ти була б!
Роксаня здивована.

Давно я знав, що Ігор — не твій брат.
Роксаня стривожилась. Сідає на ліжко.

Знаю також хто зіллям напоїв
Нашого Князя, щоб одну хоч ніч
Ще не віддатись нелюбу. Не бійсь,
Я не накажу вивести тебе
На площу города й віддать катам
На сороміцьку страту. Знаю я,
Як батька, Князя поважаєш ти.
Хто ж не шанує Князя? За добро

Вчинене ним для Києва-Руси,
Всі землі падають йому до ніг.
Наші сусіди, древні вороги,
Також шанують Князя, знаючі,
Що Князь всесильний! Навіть племена
Із лісів східніх знають, що наш Князь
Є силою на київській землі.
Я з просьбою до тебе не прийшов,
Щоб ти віддалась Князеві. О, ні!
Також погроз для тебе не приніс.
Я знаю Князя: вміє він любить
Й вміє карати...

Роксая підводиться.

РОКСАНЯ

Що зроблю? Скажіть...

ДОБРИНЯ

Князь йде на Херсонес. Літо мине,
Аж потім він повернеться назад,
Й потім — все може статись. Жалко, що
Ігор не піде: в горіді буде...

Павза. Роксая допитливо дивиться на Добриню.

Знай, Князь вернеться. Коли взнає він
Про твою зраду, не поможу я.
Від зла й хвороби краще вберегтись,
Ніж бігати за зіллям до бабок.

Заходить Володимир. Веселий.

ВОЛОДИМИР

А! Ти — аж тут? Ніколи не чекав
Від тебе цього!

ДОБРИНЯ

Чого, мій Князю?

ВОЛОДИМИР

Що в спальні жінки свої віднайду
Свого боярина.

Весело сміється.

Іди, готуйсь!

Хоч знаю, що дружини, ти і я —
Усі ми стомлені, але колись,
Може на схилі своїх сивих літ,
Від війн спочинем.

Енергійно:

Може що колись
Знайдем для відпочинку гожий час.
Поплескує Добриню по плечі.

Тоді троянди у своїм саду
Не занехаю.

ДОБРИНЯ

Менше їх буде,
Великий Князю, краще розцвітуть!

Добриня виходить. Володимир підходить до Роксани.

ВОЛОДИМИР

Я добре спав: мабуть багато пив...
А як ти спала?

РОКСАНЯ

Я не спала ще...

ВОЛОДИМИР

На мене ждала?

Долонею дотуляється її щоки.

Мій вишневий цвіт!

Я скоро вернусь, потім заберу
Усе від тебе, а тобі віддам
Усе, що маю!.. Не проси богів,
Щоб допомогли мені у цій війні —
Богам цим я не вірю...

Цілує її щоку.

РОКСАНЯ

Князю мій,
Прости мені за мою простоту, —
Може чим розгнівила... Хай тобі
Сонце зігріє довгу важку путь!
Вертайся скоро з славою побід
Із грецьких гордих пишних городів.
Я ждатиму у смутку і сльозах
На кожну вістку від твоїх гінців
Й на твій гучний величний поворот.

ВОЛОДИМИР

Не плач і не тужи. Радій, що я
Кожним походом славлю Київ наш.

РОКСАНЯ

Я рада цьому! Але смуток мій
Виходить із розбитої душі...

Опускає голову.

Ох, Князю мій... Якби лише ти знав
Про болі наших зраних сердець!
Сміємось ми, коли навіть туга
Гіллям тернини врізалась в грудях;
Цідуем ми, коли навіть любов
В багно кидаєм, щоб втішати мужчин...
І з втіхи плачем...

Усміхається. Дивиться на Князя.

Правда — дивна я?

Притуляється до його руки щокочу.

Прости мені...

ВОЛОДИМИР

Мабуть вина моя...

Добриня мудро каже про квітки:
»Менше їх буде — краще розцвітуть!«

Доносяться звуки збору.

Спішити треба.

Роксана цілує його руку.

Хай завжди тобі

Й твоїй дружині по путі щастить!

Князь повільно задуманий виходить. Більше вигуків. Якийсь час Роксана стоїть сумна, безнадійна. Вбігає служниця.

СЛУЖНИЦЯ

Ігор не їде, Княжно.

РОКСАНЯ

Знаю це...

СЛУЖНИЦЯ

Я маю зілля чарів.

РОКСАНЯ

Не журись:

Для Ігоря не треба жодних зіль —
Мене не кине він... Мені знайди
Чогось подібного до блекоти,
Щоб затруїла я свої думки
І мого серця невсипучу біль.

Заходить Лідко. Зупиняється біля дверей.

Иди сюди. Я знаю, ти — сумна...
В моїй душі усілася також
Холодною гадюкою туга.

Підходить і бере її за руку.

Самітна? Знаю. Я самітна теж.

Обидві підходять і сідають на ліжко.

Сідай зі мною. Я тобі казки
Про мавок лісових і про жарптиць
Розкажу, якщо слухати будеш...

Доносяться тупіт кіньських копит і вигуки городян.

Чи може про княгинь таких, як ми.

Лідко киває головою. Служниця йде до виходу і

З А В І С А

А К Т І І

Та сама сцена. Роксана у довгій плахті стоїть перед вікном і дивиться у далечінь. Ігор сидить на ліжку. Роксана весела.

РОКСАНЯ

Який чудовий світ: сизий туман
Покрив сонливу втомлену ріку,
Мов плахтою набігане дитя
Весела мати. Ген, ізза ліска
Виходить сонце й жмутами промінь,
Як змоченим в крові мечем, воно
Дістатись хоче в ніжні пелюстки
Пробуджених долин, Мабуть пташки
Також збудились: чую ніжний спів
Про молоде життя й мою любов,
Що повернулась знову...

До Ігоря:

»Ворожбит«.

Мій щедрий ласощами мисливець,
Нащо до втоми ти приворожив
Мене своїм коханням?

Підходить, сідає поруч нього й притуляється до нього.

Щоби я

Повік була щаслива? Нехай лиш
Це щастя потриває одну мить, —
Ще день, ще ніч, ту таємничу ніч,

Що трепотінням голубиних крил
Прикриє нас від зависних очей
Й з'єднає двоє вкоханих сердець
Ув одним тілі, і нехай ця мить
Навік пропаде, відійде від нас, —
Буду щаслива! В горі і сльозах
Залишиться ця чарівна весна...
Мов казка... невмираюча зоря,
Що вибивається в нічну тьму
І світить, як хрушталь і самоцвіт...

Ігор ласкає її.

ІГОР

Не трать надії, сизе голуб'я.
В твоїх словах тріпоче дивний страх,
Немов би я покинув назавжди
Тебе, кохана. Не покину я
Тебе уже ніколи, дорогá.

РОКСАНЯ

Князь вічно у походах не буде!
Коли повернеться, що зробим ми?
Крім того, таємниць не вбережеш...
Що, як довідається, ти — не брат?
Що зробить з нами?

ІГОР

О, облиш свій страх!

Нехай лиш день, один солодкий день
Кине коханням вигріті серця
Краплину щастя! Це твої слова,
Що знайшли відголос в моїй душі.
Потім побачим... Вихід я знайду:
Втечемо звідси і серед полян
Знайдем притулок. Добре знаю їх:
Вони гостинні й жодних таємниць
Нікому не відкриють. Не журись,
Пий солодощі ранку і весни,
Поки від спраги сушаться уста!

РОКСАНЯ

О, любий!..

Цілує його в щоку, потім швидко підводиться і відступає.

Що дали боги жінкам?
Сліпе бажання, очі чарівні,
Щоби вмивалися вони в сльозах,
Як цвіт троянди в ранішній росі...
Сказати мушу, хоч скривала я...
Повертається до нього.
Добриня знає, що ти — не мій брат...

Ігор підводиться.

Мене остерігав. Казав, щоб я
Завжди трималась осторонь тебе...
Чи я могла?..

ІГОР

Чому раніш мені
Про це не повіла?

РОКСАНЯ

О, любий мій...

ІГОР

Якось буде... Тепер я мушу йти
З дружиною своєю у ліси
На дикі лови: в прип'яті річок
Угри і Оки, де голядь живе,
Як вчора повідав мені гінець,
Із болотистих хащ що раз-у-раз
На землі Князя й його городи
Наскакують, немов вороння зле,
Якісь дружини. Кажуть, зайти то,
Що із земель Муроми прибули.
Без шоломів, без зброї і мечів,
І без лицарських звичок.

Чути далекі вигуки.

Вже мої
Хоробрі лицарі на збір зійшлись.
Я скоро вправляюсь. Поки верне Князь,
До тебе я повернусь, а тоді
Підемо звідси...

Іде.

РОКСАНЯ

Зачекай!.. Не йди...
Візьми мене з собою...

ІГОР

Ігор голубить її.

Сліз не трать —

Вернуся скоро...

Після короткої павзи.

А як не вернусь —

Згадай про мене... з усміхом, без сліз.

Роксаня усміхається.

Розкажеш своїм дітям, що колись,
Будучи Княжна, з щирості душі
Кохалась з своїм лицарем, який
На оборону Києва пішов
І там загинув, як хоробрий муж,
На славу непоборної землі...
Коханці мруть, а городи стоять!
Від зайдів треба зберігати їх...

РОКСАНЯ

Не говори про це... життя одне...

Без тебе я не матиму життя.

ІГОР (бадьоро).

Вернусь, кохана!

Цілує її в щоку.

РОКСАНЯ

Хай тебе боги

Від зла, недуги й смерти збережуть.

Вигуки доносяться знадвору. Ігор виходить. Роксаня гукєє служницю.

Орисю! Де — ти!

Служниця вбігає.

Плахту мені дай!

Піду в світлицю і через вікно

Буду дивитись на дружини збір.

Служниця накриває плечі Роксані червоною плахтою.

Він — лицар! Правда ж? Мій хоробрий князь...

СЛУЖНИЦЯ

Щаслива моя Княжна?

РОКСАНЯ

Дуже! Так...

Як довго ще буду щаслива я?

Про це не журуся. Швидко. Підем.

СЛУЖНИЦЯ

Так, моя Княжно.

РОКСАНЯ

Орисю, любо,
Прохаю, не взивай мене ім'ям
Чужим для мене. Як насамоті,
Взивай »Роксаня«. Хоч просте ім'я,
Але до нього дуже звикла я.

Доноситься тупіт копит, дзвін збруї і вигуки дружинників.

Спішім, спішім! Дивитися люблю,
На свого лицаря, як чоловім
З дружинами своїми він іде.

Вибігають. Павза. Більше вигуків доноситься ззадвору. Із входу праворуч заходить Блуда. Потирає долоні.

БЛУДА

Хоч ночі не доспав, та недарма!
Як Князь повернеться, розкажу все...
От брат, так брат! І мудро заварив:
В постіль Княгині на спочинок йде!
Якби зробити, щоби не на зло
Було для мене?

Сміється.

А, стривай-стривай!

Князь Володимир вміє покарати,
І щедрість знає... Бідна ця рука
Наповниться перстінням золотим
За добру вслугу!

Потирає долоні.

Якби то зварить?

Ага... так буде!.. Потім попрошу,
Щоби скарати дозвіл дав мені.
Випалю очі! Ні... це вже старе...
До дерева прив'яжу й обіллю
Обох окропом... Так! Найкраще — так...
А потім їх поріжу на куски
Й собакам кину. Ну й і буде сміх!
Тіло Княгині викину для псів!
Ет, пхе! Яка ж вона Княгиня там?
Проста... Князь відшукав її в лісах
Й за її очі, брови й гнучкий стан
Забрав до замку... Все ж таки, вона
Тепер Княгиня, а княгині я
На віку своєму ще не катував.

Крадькома заходить Лідко.

ЛІДКО

Ти — тут? Ну, як там?

БЛУДА

Знаєм тепер все:

Ігор тут спав!

Сміється.

І ще яка любов!

ЛІДКО

Облиш свій регіт! Як смієшся ти,
Дивитись бридко: рижа борода
Стовбурчиться колючим їжаком
І видно чорні зуби... Я спішусь.
Зайдеш до мене і до всіх дрібниць
Про все розкажеш про минулу ніч.
Знаєш про нагороду? Більше дам,
Якщо розкажеш правду.

Доносяться вигуки і стихаючий тупіт кінських копит.

О, вона

Не буде княжна! Я зроблю усе,
Навіть напою соком блекоти,
Якщо потреба буде, щоб її
Позбутись звідси!

Йде до виходу.

Не барись. Тепер

Втікай ізвідсіль. Чуєш, коні вже
Лишили браму і вона прийде
Назад в кімнату.

Виходить.

БЛУДА

Часто не везе,

А це, на щастя, щедрих дві руки
Лиш за одну услугу обдарять.

Заходить служниця. Здивувалася, що побачила Блуду в покої.

СЛУЖНИЦЯ

Що ти тут робиш? Як ти увійшов?

Блуда хапає її долонею закриває уста.

БЛУДА

Мовчки, чорпіто! Як сюди зайшов —
Тобі не знати; також, що розкрив
Подробиці потайної любови, —
Язик твій до Княжни не донесе.

Колить її під бік ножем. Служниця кричить, вмираючи. Блуда
обтирає ніж об рукав і ховає за пояс. З усмішкою повільно
виходить ліворуч. За якийсь час входить Роксана. Побачила
служницю на долівці, підбігає до неї. Довга мовчанка.

РОКСАНЯ

О, моя люба... Хто в твоїй крові
Ножа холодне лезо помочив?..

Дотуляється рукою до закривавленої плахти. Дивиться на руку.

Червона кров... Така, як моя кров...

Стримує сльози.

Кому завдіяла ти таке зло,
Що в тебе дороге забрав життя,
А в мене друга, вірну, дорогу?..
Хто мені радити тепер буде
Вірно і щиро? О, промов слівце,..
Чому мовчиш? Чому твої уста
Ласкаво не всміхнуться і теплом
Не обігріють серця сироти?
Ти вже не чуєш...

Підводиться.

Вже твої уста

Ніколи не всміхнуться. Я сама...

Іде до вікна.

О, Ігоре коханий, повернись
Без ран до мене і розвесели
Розбите серце.

Заходить слуга.

СЛУГА

Вельможна Княжно...

Роксана мовчить. Він завважує служницю.

Ясновельможна Княжно!

Роксана обертається.

РОКСАНЯ

Що таке?

Якщо новини маєш — розкажи.
Хоча вони не звеселять мене...
Якщо новин нема, ніжно візьми
Тіло моєї служниці, обмий
Ще не засохлу кров з смертельних ран,
Вдягни в квітчасті шати й положи
На лаві у світлиці...

Майже пошепки.

Хай боги

На втіху щиро душу збережуть.

Слуга хоче щось сказати. Вагається. Потім підходить, підіймає тіло служниці й виходить.

Так хочу плакати й не має сліз...

Заходить Лідко.

ЛІДКО

Сумує Княжна?

Роксана не чує її.

Скоро милий Князь
Прибуде в гóрод: Вже прийшли гінці
Й повідомили про його прихід.

РОКСАНЯ

Про чий прихід?

ЛІДКО

На кого Княжна жде —
Боярина, чи Князя? Знаю я!..

Сміється.

РОКСАНЯ

Сюди чого прийшла? Може та кров
Пролита через тебе від ножа
Твого слуги? Такого, як сама...
Иди від мене геть, щоб твоя тінь
Марою не тинялась по кутках
Мого покою...

ЛІДКО

Що зробила я?
Прийшла сказати, що прибуде Князь,
А ти розгнівалась... Він же твій Князь!

Швидко виходить. Павза. Чути вигуки зустрічі.

РОКСАНЯ

Прийшла сказати, що прибуде Князь...
Може прибув вже... Вона знає теж!..
О, Ігоре! Зіставив мене тут
Самітну і безрадну... Що зроблю?
Піду, йому розкажу: хай уб'є,
Чи до стовпа прив'яже...

Повертається до божничка і кричить майже гістерично.

О, боги!

На жертівник я віддавала вам
Всі мої дари!.. Що зробили ви?

Зернину щастя й щирю мірку зла
Кинули в мою душу? Все візьміть!
Нічого я від вас не хочу більш!..

Припадає на коліна.

Може розгнівала я вас? Простіть...

Павза. Заходить Володимир, Гнівний. Побачивши Роксаню, підходить до неї, хапає за руку й підводить її.

ВОЛОДИМИР

Негідна Княжна!

Кидає її на ліжко.

Хвора? Лиш богам,

А не Князеві віддає уклін!

Підбігає до божничка, хапає ідоли один за одним і розбиває їх об долівку.

Хай пропадуть навік твої боги

І ти із ними!

Роксаня підводиться.

РОКСАНЯ

Князю...

ВОЛОДИМИР

Замовчи!

Я ще не виказав все мое зло,
Що всілось в серце! Я спішив, спішив,
Щоб не лишать тебе насамоті,
І що застав я! Правда чи брехня?

Роксаня мовчить.

Я їм не вірю: я вже наказав
Роздвоїть Блуду, а її віддять,
Ту люту дочку дикого царя,
Срібним болгарам*! Що мені їх мир?
Тепер я Візантією затряс,
І усі знають, що я сильний Князь.

Підходить до Роксани. Дивиться їй у вічі.

Ні! Я не вірю, щоби ти могла

Зрадити Князю.

РОКСАНЯ

Князю дорогий,

Мужеві зрадила, Князеві — ні!

* Срібні болгары жили на Волзі. Їх часом називали »Волгарами«. Частина цих болгар осіла над Дунаєм і прийняли староукраїнську мову від таврійських українців.

Якщо до мене ти прийшов, як Князь —
Я тобі вірна; а якщо як муж —
Прошу твоєї кари...

Стає на коліна. В цей час заходить Добриня.

ВОЛОДИМИР

Правда? Що?

Я — Князь і муж твій! Зрадила обом,
І за цю зраду платишся життям!..

До Добрині:

Візьми її! Розчетвертуй! Спали!
Зроби, що хочеш, лиш не залишай
Її на світі цьому у живих!

ДОБРИНЯ

Мій вельми Гожий Князю, хіба час
Брудити лезо нашого ножа
В крові жіночій, коли мусим ми
Порадитись про справи більш важні:
Добро твого князівства? Хай вона,
Якщо зрадлива, замість цих угод
В льоху холоднім доживає вік.
Чи ж це не кара?

РОКСАНЯ

Князю любий мій,

Прошу, як батька, не карай мене
Довгим стражданням... Краще візьми ніж
І тут на місці вкороти биття
Мойого серця...

ВОЛОДИМИР

Нехай буде так!

Візьми її й роби з нею, що хоч!
Якщо бажаєш, кинь в холодний льох!
Нехай без світла сонця в вічній тьмі
Занапасть облудливу красу...

РОКСАНЯ

Якщо це Князя воля, буду я
Завжди за Князя, Київ й нашу Русь
Просити помочі в щедрих богів...

ВОЛОДИМИР

Не треба! Не проси!.. Твоїх богів

Я викину із моїх городів!

Геть із очей моїх!

*Добриня виводить Роксаню за двері й передає її слугі, що
появляється в дверях. Повертається і повільно підходить до
Володимира, який гнівний.*

Може вона

Мені не пара? Але ж я є Князь!..

ДОБРИНЯ

Навіщо роздують з іскри пожар?

Краще згасити немічну іскру:

Пожар страшний — руйнує городі,
Й князівство зруйнувати може теж.

Чи ревності не є безока хіть,

Що розум вводить у туман облуд

І зроджує ненависти струмок?

Мій добрий Князю, всеволод Руси,

Хіба для тебе, мужа із мужів,

До серця так припало те дівча,

Що мусиш ти у ревності впадуть?

ВОЛОДИМИР (гнівно).

Я її взяв за жінку, і вона

Мусить схилитись до моїх вимог!

ДОБРИНЯ

Ти її взяв за жінку, а вона

Ще перед тим вкохалась в юнака,

Що став для неї лицарем, князем, —

Усім, що наймиліше у житті.

Кохання, мов цілюще джерело:

Вона, як квітка та без світла дня

Ниділа й в'яла в замку цім твоїм...

І враз ожила, коли ти згодивсь

Ігоря взяти до своїх дружин.

Вона тебе шанує, бо ти Князь!

Для тебе і князівства віддала

Усе добро, яке їй наділив.

Скажеш, що зрада? Зрада, вірю я...

Як можна в неї серце вимагати,

Коли в неї не має? Віддала

Вона уже давно його тепло,

Зігрівши милого. І вимагати

У когось чогось, чого вже нема,

Є черезмірним... На моїм віку

Бачив багато сміливих киян

Й синів великих княжих городів,
Що умирили за своїх князів;
Бачив і тих, що йшли на смерть в огонь
Ради наживи; також бачив тих,
Що йшли на смертний присуд за вину, —
Усі із них тремтіли у страху!
Одні впадали в божевільний плач,
Другі ричали вереском тварин,
Треті благали милости в ногах,
Мов німічні створіння. Але ті,
Що за кохання йшли на свою смерть,
Стояли гордо, сміло, без страху!...
Бо для закоханого серця смерть
Є найсолодший дар з усіх дарів.
Князь — не закоханий... Напевно — ні.

ВОЛОДИМИР

Це моя справа!

Підступає до Добрині.

Бачу, ти все знав!
Ти знав, що Ігор не її є брат!
Ти знав і радив, щоб його не брав
З собою я на греків, а її
Лишив у Києві!??

ДОБРИНЯ

Так, Князю мій,
Я знав. І знаю, що на Князя жде
Принцеса Анна.

ВОЛОДИМИР

І нащо мені
Принцеси й княжни, коли я є сам
З крові і кости простий чоловік!?

ДОБРИНЯ

Тим більше, Князю! Ти є Князь князів:
З тобою йдуть всі городі землі,
Що простяглися поміж двох морів.
Вони для тебе, а чи ти для них?
Для них половців вигнав ти в степи,
Для них з срібних болгар збираєш дань.
Для них і греків треба усмирить,
Щоби не руйнували городів

В таманських землях. Греків зборем ми:
Стягнувши всі дружини з городів
Твого князівства, досить буде сил,
Щоб їх скорити! Так, покорим їх
І самі впадем. Чи розумно це?
Чом не зв'язати двоє цих князівств
У мудрий спосіб?

ВОЛОДИМИР

Може й мушу я
Взяти їх віру для моїх людей?

ДОБРИНЯ

А чому ні? В князівстві — один князь,
На небі — один бог. Греки також
Літами вірили в різних богів,
Так, як ми вірим... Бог один для всіх.

ВОЛОДИМИР

Може це правда. Але перед тим,
Як для людей моїх зміню богів,
Я хочу знать про віри всіх людей
На цьому світі. Слугів нагукай,
Щоб все забрали звідси: тут буду
Тримати раду всіх моїх бояр...

Йде до дверей і, зупинившись, повертається до Добрині.

Її тримай в холодному льоху!
У твоїй сивій хитрій голові
Багато щедрих замірів... Все ж, я
Є Князь в князівстві мому і один
Суддя всіх підданих людей моїх.

Виходить. Павза. Добриня усміхається.

ДОБРИНЯ

Щасливий Київ! Щоби всі князі
Родились з серцем щедрої землі,
Як Князь наш Володимир, ти б стояв
Багато зим і літ в прийдешні дні
Багатий, сильний в величі краси!

Виходить. Помало темніє. Після павзи світлішає. Входять два слуги. Мовчазно виносять важке ліжко і знову повертаються. Здалека доноситься відголос грому. Один із них підходить до комоду і береється за один кінець; другий — зупиняється перед божничком і налякано дивиться на побитих ідолів.

1-Й СЛУГА

Чого стоїш? Йди, допоможи мені!

2-й налякано відступає від божничка.

2-Й СЛУГА

Глянь!.. Люди казали правду, що коли
Богів розгнівають невірні, крах
Прийде усім нам, слугам і князям...
Бач, що зробили?

Гричить.

Наших всіх богів

Порозбивали на дрібні шматки...

Сильніший удар грому.

Чуєш, як Перун гнівається вже?

1-Й СЛУГА

Хай гнівається! Гнів його мине:
Він милосердний тоже. Йди, візьмем
Цей стіл дубовий. Сам не донесу.

2-Й СЛУГА

Нащо трудитись? Може вже кінець
На світ приходять?..

1-Й СЛУГА

Так, кінець, кінець!

Перун у гніві спалить на штурпак
Твоє нечисте тіло, а всіх тих,
Що розторщили глиняних богів,
Зробить боярами в нашій землі!
Що — ті боги! Як ще була княжна
Наша велика Ольга, знали всі,
Що десь за хмарами один є бог.
Спитай Добрині: завжди говорив
Про чоловіка, що умер й ожив,
І богом став. Але не про боги
Журитись треба... Кажуть, що сини
Нашого Князя хочуть славному Русь
Розподілити на дрібні шматки, —
Роздерти, як онучу люті пси! —
То є нещастя! Глянь, що Святополк,
Злигавшись із дочкою короля
Якоїсь Польщі, вже навіть і дань
Відмовився платити для казни

Нашого Князя... Кажуть, що Борис,
Якщо не Гліб, буде намісником.
Наш Князь так хоче, але що буде,
Тее побачить київська земля!
Колись багато крові пролилось
Поміж князями. Хто цього бажав?

2-Й СЛУГА

І все тому це, що народ богам
У жертву не давав дари свої.

1-Й СЛУГА

Ти все своє: про тих сліпих богів,
Які нікому ласки не дають!
Ось глянь на нашу княжну молоду:
Вона мабуть найбільш за всіх жінок
Богам годила! Де вона тепер?
У льох замкнули... А чому, скажи?
Бо Князя зрадила...

2-Й СЛУГА

Її ж вина!

1-Й СЛУГА

Усім відомо, що її вина!
Наш Князь ще добрий: другий би узяв
І смертю наказав за таке зло!

2-Й СЛУГА

В нього жінок багато. Як одна
Від нього відійшла — нема знаку.
Якби моя зістала мене, —
Один-одним зістався б... сирота,
Мов одиноке дерево в степу...

1-Й СЛУГА

Давай винесем все, потім богів,
Чи ті кусочки, що зістались з них
Гарненько позбираеш.

2-Й СЛУГА

Це вже — ні!

Я краще стіл цей сам буду тягти,
Ніж дотулятися до ран святих.

Швидко береться за столика.

1-Й СЛУГА

Хай буде так.

Починає збирати черепки. 2-й Слуга невсмілі впоратися із столом.

2-Й СЛУГА

Справді — важке. Либонь

Мені прийдеться допомогти тобі.

Помагає 1-му збирати черепки. Це вони роблять якийсь час Мовчки. Другий слуга починає наспівувати:

»Ой, обре, обре,
сховайся добре,
бо як знайдемо —
шкуру здеремо!

Ой, обре чорний,
ти не моторний!
тебе спійняли
і шкуру зняли.«

Позбиравши, черепки ложать на стіл і все разом виносять. За якийсь ча вносять стілець Володимира і розміщують біля вікон. Знову виходять і вносять два довгих ослони і розміщують їх майже паралельно до бокових стін. 1-й витирає рукавом піт із чола.

1-Й СЛУГА

Пху, як стомився!..

2-Й СЛУГА

Що це тут буде?

1-Й СЛУГА

Кажуть, що Князь в покої цім собі
Буде мати світлицю. Тут для рад
Старійші сходитись будуть. Також
Посли до Князя із чужих сторін
Будуть відчитувати тут листи.

2-Й СЛУГА

Он воно що! А що то є листи?

1-Й СЛУГА

Листи? Якби сказати... ну... Листи!

Листи з папірусу й на них значки,
Що переказують княжі слова...
Колись сам визнаєш. Ти ще не служив
У княжих замках?

2-й киває головою, що «ні».

Що тобі казать!

Підем, чи що?

Йде до виходу.

2-Й СЛУГА

А що то є таке

Отой «папірус»?

1-Й СЛУГА

Ну... то... Як би то

Тобі до толку все оповісти?

Такий папірус,

Жестикулює.

вроді до кори

Із молодого клена, чи верби...

2-Й СЛУГА

А! Он то що! А я думав, що то

Якесь створіння... Кажеш, як кора?

1-Й СЛУГА

О, досить вже!

2-Й СЛУГА

Ніяк не втямлю ще.

Немов кора?.. І як же ті значки

Можуть розказувать княжі слова?

1-Й СЛУГА

Значки — письмо. Ет, що тобі казать?

Я сам їх бачив: це такі гачки.

Щокожне слово, то другий гачок!

Лиш писар знає, як їх толкувать.

2-Й СЛУГА

О! Он то що... Я думав, що язик

Значки ті мають!..

1-Й СЛУГА

Досить вже. Пішли.

Виходить.

2-Й СЛУГА

Тут щось не те... Або він каже в жарт,
Або папірус — не з верби кора...

Наспівує:

»Ой, обре, обре,
сховайся добре,
бо як знайдемо
шкуру здеремо...«

Виходить. Десь далеко гримить грім. По хвилі заходять бояри і старійші (радники). Вони поважно сідають на ослони. Зразу ж заходить Володимир з Добринею. Князь сідає в крісло, Добриня стає біля нього. Володимир уважно дивиться на всіх, потім починає говорити.

ВОЛОДИМИР

Мої старійші! Радники мої!
Я в тяжких справах завжди кликав вас,
І ви завжди із мудрістю в словах
Мені дораджували. Дяка вам
За всі услуги київській землі.
Знову покликав вас, бо ви — це Русь, —
Що вам угодно, те усім людям
Мого князівства буде до угод.
Багато з вас, як свідчить сивина
На ваших головах, свідками є
Князівства Княжни Ольги. Може зло
Вона завдіяла нашій землі?
Правда ж, що ні? Вона любила нас,
Хоч ми були інших богів. (Вона,
Як знаєте, зреклась наших богів)...
Чому? Її це тайна. А чому
В князівствах інших люди і князі
Не вірять в наших глиняних богів?
Чому — узяти греки — вірили в богів
(Зевса, Нептуна і число других)
Й тепер забули їх? Скажіть: чому?
Чому римляни ще давним-давно
Позбулись своїх ідолів також?
І навіть перси, що продовж віків
Молилися до чистого вогню
Й перед биком складали свій уклін,
Прийняли нову віру і тепер
У них так, як у греків і римлян,
Є бог один для всіх: людей й князів!

Може й для нас пора вже надійшла
Змінити наших ідогів-богів
Одним творцем й володарем землі,
Одним всесильним богом? Ви усі,
Мої старійші, радники мої,
Знаєте більше, аніж знаю я.
Тому попрошу висловить думки
У мудру раду. Може ще не час
У когось віру позичати нам?

*Довга павза. Повільно підводиться один із старійших і, низько
вклонившись, тихо говорить.*

1-Й СТАРІЙШИЙ

Великий Князю! Тяжко раду дати
У такій справі. Знаєм — є боги,
Що все створили й нам життя дали
І на їх прихїть в нас його візьмуть...
Скільки їх є — ніхто не рахував...
Кажуть одні: один, а інші — два,
А ще інші, як ми, вірять в богів,
Яких навіть на пальцях не злічить.
Може погані наші ці богг...
Може і ми погані, що для них
Низький уклїн смиренно відаємо.
Але вони є наші! То по що
Ми їх міняти будемо на чужих?

*Кланяється і сідає. Після короткої павзи 2-й старійший
підводиться і кланяється.*

2-Й СТАРІЙШИЙ

Наш світлий Князю! Всі мої думки
У кожному слові відголос знайдуть

(показує на 1-го)

Із вашим радником.

Кланяється і сідає. Довга павза. Всі мовчать.

ВОЛОДИМИР

Як бачу я,

Мої бояри й радники мої,
Ви всі за те, щоб не чіпать богів...

Підводиться.

Хай буде так!

ДОБРИНЯ

Мій світлий Князю!

Якщо ніхто із радників й бояр
Не буде в цьому ділі говорить,
Дозволь мені мої хибкі думки
Висказать щиро, щоби кожен з вас
Зараз побачив, що я проти всіх.

Володимир сїдає.

Ми не шукаєм бога: він десь є,
Один на світі, як в князівстві князь!
Може б без віри в нього ми могли б
Тримати всіх людей, всі племена,
Що вірять в різних ідолів-богів,
В одній міцній державі. Тоді меч
Мусить стати законом. Але всі,
Що тут присутні, вірять, так як я,
Що меч є гострий із обох сторін...
Лиш одна віра нас з'єднає всіх!
І тоді Київ наш, велика Русь,
І всі русини поміж двох морів
Будуть стояти, мов високий мур
Проти наскоків з сходу та з півдня!..
Ми всі для Руси, а не Русь для нас!
То ж радьмо мудро! Всі ми відійдем,
Але князівство наше буде жить.
З спокоем в серці залишу цей світ,
Як знатиму, що Київ наш буде
Гордо стояти на горі, мов тур,
Міцний і незборимий. Хто б із вас
Хотів в руїнах бачити його?
Саме тому зібрав вас тут наш Князь,
Щоб знати ваші мудрі думки...
Лиш одна віра всіх з'єднає нас,
А де є віра, там є джерело
Міцних і незборимих людських сил.
Правда, ви скажете, народ буде
Противитись. »Нащо, — хтось скаже, — нам
Привозити ізза морів богів,
Коли в нас є свої, — більш, як один!«
Може прийдеться опір цей зломать
Мечем і буком?! Чи для добрих справ
Часом неварто силу уживать?
Звичайно, варто! Добре було б все,
Якби ця нова віра принесла
Добро і єдність в нашу славну Русь...

Наш Князь без радників й бояр
Сам може вибрати, що хоче він!
Але наш Князь є добрий князь для всіх:
Для всіх бояр і радників своїх,
Для всіх наших племен і городів,
Для всіх людей на київській землі, —
Тому поради хоче він від нас!
Чи хто з князів колись радився нас,
Який в князівстві увести закон?
Чи хтось із нас непевний, що наш Князь
Добра бажає для усіх людей
І мудро править у своїй землі?
Згори князь бачить краще, що буде,
Якщо ми не згуртуємо усіх
Розкиданих, роздріблених племен,
Й розсварених богами, — у один
Міцний кулак віри одної!

Після короткої павзи.

Я

Стою при Князю: треба віри нам!
Одної віри для усіх людей
Наших великих київських земель!
То ж радьмо раду мудрістю голів,
А не бажанням зрадливих сердець...
Тепер, я знаю, радити будем
Не втому, чи потрібний один бог
Для нашого Князівства, бо він нам
Потрібний так, як страви, що їмо
Ранком, удень, в полудень, щоби жити,
А в тому радити потрібно нам,
Яку ми віру приймемо собі!
Може я зле говорю? Може Князь
Також без роздуму зібрав нас тут?
То ж радьмо раду: хай для нас і час
Не стане в перешкоді для розмов.
Як вже гожий старійший нам сказав —
І сказав мудро! — тжжко раду дасть
У такій справі. Може день малий,
Щоби до рішення добились ми?
То вніч будем радити раду! Все
Що зараз врадим ми, змінить життя
Наших онуків, правнуків і тих,
Хто колись будуть справедливі судді!
Дяка вам мила, що з терпінням так

Уважно слухали мої слова,
Це моя думка. Я при ній стою!
Це Князя думка. Я при нім стою!

*Він кланяється до Князя, потім до старійших. Довга мовчанка.
Володимир спостерігає всіх, усміхаючись.*

ВОЛОДИМИР

Ми чули, що Добриня говорив.
Слова розумні! Всі ми відійдем,
Лишивши місце для синів своїх.
Але, звичайно, не хотіли б ми
Синів своїх лишати для біди
І міжусобних воєн, і сварок.
То ж мусимо з'єднати їх в одну
Громаду сильну, в якій один бог
І одна віра будуть джерелом
Міцних і незборимих сил людських!
Ми маєм час подумати над цим...
Тому, якщо ніхто з вас зараз ще
Не хоче висловить своїх думок, —
Зійдемося завтра. А коли усі
Хоч трохи згідні у своїх думках
З словами, що Добриня проказав, —
А я цілком підтримую його! —
То нам прийдеться вибрати з усіх вір
Собі найкращу!

ГОЛОСИ

Нехай буде так!

ВОЛОДИМИР

Можливо буде так, що кожна з них
До нашого смаку не підійде, —
Тоді традицію своїх батьків
Смиренно всі утримувати будем.
Виберіть зпоміж себе тих, кому
Найбільше звіритись можете ви: —
Вони розійдуться по землях тих,
Де люди вірять у нових богів —
Римлянів, греків, персів і жидів —
І нам всю чисту правду принесуть.
Тоді побачим... Зараз — дяка вам,
Що ви до мене радити прийшли.

*Старійши і бояри підводяться, кланяються і повільно виходять,
гукорячи. Після короткої павзи Володимир підводиться.*

ДОВРИНЯ

Можна було би зразу пропонувати
Про віру християнську.

ВОЛОДИМИР

Хай самі
Для себе віру виберуть собі!
Може це краще, ніж би я сказав,
Що їм робити.

Заходить гінець. Зупиняється біля дверей. Кланяється.

Добрі новини?

ГІНЕЦЬ

Мій світлий Князю, вірний твій бояр,
Хоробрий Ігор, вістку подає,
Що біля прип'яті великих рік,
Де ліс густий розкинувся навкруги
І де, як пастки, в'язки болота
Ховаються під покривалом трав,
Твоя сміла дружина, мов той тур,
Проти заходців в битву увійшла.
Багато впало за Україну-Русь,
Але на голову розбито їх!
Хоробрий Ігор крім болючих ран
Приніс для Києва славу побід!..
Великий Князю! Всюди я бував:
У землях греків, персів і болгар,
Бачив я битви сміливих дружин,
Бачив хоробрих лицарів-бояр,
Але такого лицаря, як наш
Хоробрий Ігор, я не зустрічав!
Мов дикий кіт, чи рись, чи леопард,
В лісах, в болоті він дружину вів,
І всюди — перший! Київська земля
Багато родить славних смільчаків,
Але мало таких, як Ігор наш.

ВОЛОДИМИР

Де — він! Вели йому прийти сюди!
Гінець кланяється і виходить.

ДОВРИНЯ

Я знав, що він хоробрий... Князю мій,
Боярин Ігор — відданий слуга

Тобі й твому князівстві. Повернувся
З походу переможцем й віддає
Тобі побіди славу. Що йому
У нагороду дасть твоя рука?

ВОЛОДИМИР

А що ти думаєш?

ДОБРИНЯ

Найкращий дар
Для нього буде його молода.

ВОЛОДИМИР (гнівно).

Цього — ніколи! Заговорять всі,
Що я, великий Князь, свої жінки
Боярам в нагороду віддаю...

ДОБРИНЯ

А що, як скажуть, що великий Князь
У темний льох позаганяв жінок,
І там тримає їх у темноті,
Чудових дочок славної землі?
Весь город мабуть знає, що вона
Була коханка Ігоря й тепер
Зачинена у темному льоху...

Знадвору доносяться привітні вигуки.

Весь город знає, що тобі несе
Хоробрий Ігор славу перемог.
Ніхто не знає, що вона була
Твоя жона. Певно й сам знаєш ти,
Що не роззула ще вона тебе.

ВОЛОДИМИР

Замовчи! Досить!..

Підходить до вікна й дивиться у далечінь.

ДОБРИНЯ

О, пробач мені...

Я не хотів вразити почуття,
Я лиш хотів збудить твої думки,
Що скрилися під відчуттям душі.

Входять два дружинники, несучи Ігоря на шкуряних носилках. Вони зупиняються напів дороги. Добрия підходить до Ігоря й бере його руку в свою. Володимир підходить й дивиться на Ігоря. Ігор підводить голову й пробує всміхнутись до Князя.

ІГОР

Великий Князю, що я міг — зробив...

Навіть і лев, князь лісових звірів,

Ослаблюється від глибоких ран...

Він заплющує очі й опускає голову. Володимир поспішно виходить.

ДОБРИНЯ

Чи є надія?

Дружинники знизують плечима.

О, багато ран

Завдали молодому тілу.

Помагає дружинникам положити Ігора на землю.

Тут

Легенько положіть його й ідіть

Покличте знахурів, хай принесуть

Всіляке зілля, що гамує кров

І рани лічить.

Дружинники виходять. Ігор розплющує очі. Він говорить майже пошепки.

ІГОР

Рибонько моя...

Роксаню, де ти?..

Заходить біловолосий лікар-знахур і наближається до Ігоря. Дивиться на нього.

ДОБРИНЯ (до Ігоря)

Зараз надійде.

Лежи спокійно.

До лікаря-знахура:

Чого ж стоїш ти?

Роби щонебудь!..

ЗНАХУР

Він ще не помре.

Обмацує Ігоря.

Я так і знав!.. Має багато ран,

Але всі неглибокі. Лиш помить

Їх в дощовиці й зілля приложить,

І спокій дати.

Заходять Володимир і Роксання. Наближаються до Ігоря. Роксання, побачивши Ігоря, припадає до нього.

РОКСАНЯ

О, соколе мій любий...

Плаче. Володимир підводить її.

ВОЛОДИМИР

Твоїх сліз
Замало, щоби змить з глибоких ран
Загуслу кров.

ЗНАХУР

О, ні, мій світлий Князь!
Ран, хоч багато, всі вони мілкі.
Він за два тижні буде на ногах.

Ігор розплющує очі. Впізнає Роксаню.

ІГОР

Рибонько моя...

РОКСАНЯ

Любий мій, прости...

ВОЛОДИМИР

Забудь минуле. Він тепер твій муж!
Жінок багато можу я знайти,
Але хоробрих лицарів, як він
Є небагато... І чого стоїш?!
Йди й змиє з болочих ран засохлу кров
Й цілюще зілля-трави приложи.

РОКСАНЯ

О, Князю наш... не знайду таких слів,
Щоб мою вдячність висловить могла
За доброту твою.

В цей час Добриня йде до дверей і гукає слугів.

ВОЛОДИМИР

Нащо слова?

Твоя любов до Ігоря, твоя
Вперта відвага стати перед суд
Й без слів прийняти кару — варті є
Прощення мого.

Заходить 1-й і 2-й слуги. Володимир до них:

Занесіть його

В другу світлицю.

До Роксані:

Йди, Роксаню, з ним:
Твоя присутність буде кращий лік.
Ніж усі зілля знахура цього.

Слуги беруть і виносять Ігоря. Роксана і знахур йдуть з ними. Володимир і Добриня дивляться їм вслід. Володимир спостерігає усмішку Добрині.

ДОБРИНЯ

Я вірю в твою щедрість, Князю мій.

ВОЛОДИМИР

Що — моя щедрість?..

Йде повільно до вікна.

Князь я, чи хто?

Я все добро для люду роздаю;
За злочини завжди прощаю всім
І роблю те, що мені радиш ти...

Повертається до Добрині.

Хто є Князем? Ти, а чи може я?
Правда, я маю шати княжі... теж
Поклін до мене кожний відає...

ДОБРИНЯ

Мій світлий Князю, ти є Князь Руси,
України нашої славних земель!
Якщо моя порада мудра, ти
Завжди без спротиву приймеш її,
Бо ти, як Князь, усилі розпізнаєш,
Яка є добра рада, яка — зла.
А те, що ти є добрим до людей,
Мов батько до своїх дітей, не є
Вже така хиба! Йди до них й спитай
Кого вони за Князя хочуть мати?
Те, що за злочини прощаєм всім,
Є добрим прикладом для всіх князів.

Володимир перебиває його

ВОЛОДИМИР

Досить вже, досить!.. До онук іди
Й забався з ними. Десь вони мабуть
Давно вже виглядають дідуся...
Я сам мушу для себе десь знайти
Якусь розраду на короткий час...

ДОБРИНЯ

А! Добра думка. Може підемо вдвох
До церкви, де бабуся Ольга все
Ходила на молитву? Може там
Ми відповідь знайдемо, яка з вір

Найбільш припадає до смаку людей?
Володимир підходить до Добрині й обхоплює його за плече.

ВОЛОДИМИР

З тобою я не можу ні на мить
Забутись про князівські діла.
Може це добре... Закороткий вік
Боги нам дали! Його марнують
Нема потреби... Йдем, як радиш ти!

ДОБРИНЯ

Я оце здумав ще про одну річ...
Треба до греків вислати гінця,
Щоб Константин й Василь свою сестру
Тобі віддали за твою жону.
Ти їм поміг розбити Фоки бунт,
Ти їхній трон назад для них віддав...

Розважливо.

І тоді Київ наш, серце Руси,
Не буде в море Чорне свою кров
Даремно лити!

ВОЛОДИМИР

Що, коли вони
Відмовляться мені віддати сестру?

ДОБРИНЯ

Якщо б відмовились, саме тепер
Вони несила стати проти нас:
Болгари втихли, печеніги десь
Порозбігались по сухих степах,
Тому ми сміло можемо стягти
Дружини з кожних наших городів
Й силою взяти Анну за княжну.

ВОЛОДИМИР

Хай буде так... Пошлем свого гінця!
Йдуть до виходу.

ДОБРИНЯ

Хай Князь не каже, що не журусь я
За щастя Князя і його семю.

ВОЛОДИМИР

Все, що ти робиш, є не для князів,
А для князівства твого, для Руси.

З А В І С А

А К Т ІІІ

Картина 1-ша

Та сама сцена. В глибині сцени ближче вікон — довгий стіл, біля якого розставлені стільці й лавки. Два слуги прибирають покій. Перший витирає вікно і кутки; 2-й замітає підлогу великим березовим віником, і у ритм замітання наспівує речитативом.

2-Й СЛУГА

»Дід в бабу залюбився,
З'їхав з глузду й оженився!
Баба йому догоджає:
Смачний обід зготує.
Дід сопе і мене просо
І на бабу глядить скося: —
Вона в нього чепурниця,
На весь город молодиця!»

Він знову це саме почав повторювати. 1-й слуга зупиняється і дивиться на веселого приятеля. 2-й майже забувся про все: він приспівує підсиленним голосом, притоптує ногами і вимахує віником в ритм. 1-й не стримується

1-Й СЛУГА

Гей-гей, там! Знову собі розходивсь,
Немов би гедзень за м'якуш вкусив!

2-й повільно повертається до 1-го.

2-Й СЛУГА

Якби то гедзень...

1-Й СЛУГА

А то що таке?

2-Й СЛУГА

А тобі що — невесело, чи що?
Сьогодні всім весілля! Мені теж.
Я б сам хотів би мати таку дочку!..
Немов та краля! Кажуть, що наш Князь
Усиновив її.

1-Й СЛУГА

Авже ж. Наш Князь
Уміє добрих шанувать людей.
А вже коли, хто — добрий лицар, той
Для Князя вірний друг і рідний брат!
Ігор є лицар! Не такий, як ти —

Кепкує

»Дід в бабу залюбився,
З'їхав з глузду й оженився... «

2-Й СЛУГА

А ти — і не лицар, і не співак!
А ще то нахвалявся мені сам,
Що у дружині Святослава був
І на Дунай в Болгарію ходив...
Дивись — дружинник!..

1-Й СЛУГА

Правда, що ходив
Й від печенігів Київ боронив!
А ти що? Лише просо сіяв, м'яв,
Й опеньки і гриби збирав в куцах.
І ще вдає такого, що куди!

2-Й СЛУГА

Від печенігів Київ боронив?

1-Й СЛУГА

Князь Святослав ходив в другий поход
На річку Серет воювать болгар,
А печеніги хмарою прийшли
Й обставили наш Київ. Ні води,
Ні страв не було в наших городян,
Але вони були готові всі
Кілками Київ рідний боронить.
Треба було хоч вісточку подать
Нашим дружинам! Молодий юнак, —
Деславом називали молодця
(Його старенька мама ще живе,
Й сама тобі розкаже, коли хоч!),
З гори у воду скочив і поплив
Під свистом печеніжських гострих стріл
На другий берег славного Дніпра
Й лісами й балками до нас прибув.

В дружині Претича тоді я був.
Хоробрий Претич! Хоч малий на зріст,
І вже літа схилили його стан,
Але на душі бравий молодець!
Він нас до Києва привів. Тоді,
Як сьогодні пам'ятаю, темна ніч,
Хоч печеніга в броду гати!
Найменші знали ми свої стежки
Й ними пробрались в Київ. Другий день
Вже був весіллям наших городян!
Як печеніги взнали, що ввійшли
В Київ дружини — з галасом тікати!
Думали, Святослав наш повернувся.
А він, як Володимир, лицар був
І всі його боялись.

Павза.

2-Й СЛУГА

Ну і що?

1-Й СЛУГА

Хмарою печеніги відійшли
Й на річці Лебідь табір зайняли.
За якийсь час прибув Князь Святослав
І Лебідь печенігами гатив.

2-Й СЛУГА

А де ти був?

1-Й СЛУГА

Я з Претичем разом
За ними гнався до ріки Орель.

2-Й СЛУГА

І не розбили їх?

1-Й СЛУГА

Зісталось ще
Для рук наших онуків...

Зітхає

То були

Славні часи!...

Заходять дві покоївки.

2-Й СЛУГА

А тепер?

1-Й СЛУГА

Ет, не те...

1-ША ПОКОЇВКА

А це що? Рада? Нумо прибрать!

1-й і 2-й поквално беруться до роботи.

Покоївки накривають стола скатертками.

1-ША ПОКОЇВКА

Наче свою в дружину віддаю,
Така я рада... Бач, мої малі, —
Чекати мушу поки віднайду
Дружинника в подобу для дочки.
Хлопців багато. Але молодців,
Завзятих лицарів, таких, як наш
Відважний Ігор, мало віднайти.

2-й слуга наспівує:

2-Й СЛУГА

»Пійняв щуку й облупив,

Бабі юшки наварив...

1-ша і 2-га покоївки поставали й слухають.

Вона йому: »Чи то вся?

Йди, впіймай ще карася!«

1-ША ПОКОЇВКА

Чи бач, як у нього робота йде?
Ходити лиш по городу йому,
Смішити дівтору по вулицях
Й собак лякати!.. Ач який? Берись
Хутчій за діло!

2-й слуга підскорює темп замігання.

Лише не збивай

Хмарою порох! Скоро молодий

З боярами прибуде, і дружки

Із молодого тут будуть чекать.

Кінчайте й заберайтесь звідсілля!

Обидві виходять.

2-Й СЛУГА

Правда, вона нічого у станку?

Біда лиш, що язик задовгий вріс...

Мені байдуже: в мої — от язик!
Вже як почне — не спинить сам Перун.

*З голосним сміхом заходять дружки й Роксая. Слуги виходять.
По дорозі 2-й наспівує свою пісню. Роксая сідає на лаві.
Дружки влітають стрічки у її коси.*

1-ША ДРУЖКА

Немов та пасичка, м'ягка коса.

2-ГА ДРУЖКА

Знак — не сердита.

РОКСАНЯ

Може воно так ...

Інколи думаю: серце моє,
Немов дубовий сук, як креміль той,
Що у полянів вв'язують до рал;
Часом, як губка, що зросла в м'якім
Й вологім мохові в дубівнику,
М'яке, мов клоччя, й щедре, хоч до ран
Бери і прикладай! Таке воно
Мое серденько. Гіркоти в ньому
Ні крихти, ні горстиночки нема ...
Часом здається, воно мов пташа,
Що в пазурі попалося орла,
Дрижить від страху і без гірких сліз
Ридає в болях ... Нумо, подружки,
Може пісень тих, що співали ми
Колись дуже давно, теперки знов
Затягнемо разом! Серце моє
Чомусь стиснулось, наче щось мені
Сумне й тривожне хоче розказать ...
А може з щастя воно так болить?

Після хвилини мовчанки починає співати:

»Ой ти, хмелю кудрявий,
Ой ти, хмелю, лею-полею, кудрявий;

Дружки підхоплюють:

Не стелися близько менé,
Не стелися, лею-полею, близько менé.
Ой, лицарю кучерявий,
Ой, лицарю, лею-полею, кучерявий;
Не горнися близько мене,
Не горнися, лею-полею, близько мене«.

1-ША ДРУЖКА

Облищмо цю... Хай краще Ігор твій
Пригорнеться до серденька тобі.

2-ГА ДРУЖКА

Можливо цеї? Нумо, допоможіть!

Співає:

»Ой вертайся, милий мій,
додому, додому

ВСІ:

Через тую кладочку
дубову, дубову.

Тебе другу ніченьку
не бачу, не бачу,

Виходжу до річеньки
і плачу, і плачу.

Зійди, місяченьку мій,
над бором, над бором,

Ой вертайся, милий мій,
вже скоро, вже скоро.

Через тую кладочку
дубову, дубову

Повертайся, любий мій,
додому, додому».

Накладають на голову Роксани віночок із квітів. 1-ша дружка починає співати, інші підхоплюють.

1-ША ДРУЖКА

»Пішла наша Роксання у садочок

ВСІ:

Ізбирати полуцвіти на віночок,

А за нею рідний батенько услідочок:

— Нащо ж тобі, диття моє, полуцвітів цвіт?

Що ти сама, як калина, як рожевий цвіт.

— Нащо ж тобі, диття моє, твій віночок?

Уже ж тобі не ходити у таночок,

Уже ж тобі не водити подружочок».

Доноситься шум зза дверей.

2-ГА ДРУЖКА

Чи чуєте, подруженьки? Вже йдуть...

Заходять Володимир, Добриня, Ігор, бояри й дружинники. Володимир підходить і стає біля Роксани. Добриня залишається із Ігорем та іншими. Два дружинники простеляють рушник від Ігоря до Роксани. Ігор стає на край рушника. Добриня біля нього.

ДОБРИНЯ

Всюди ходили ми — до вас прийшли;
Всюди шукали ми — у вас знайшли
Для Ігоря дружину! Він у нас
Хоробрий лицар, смілий молодець!
В нього багатство — серця доброта,
В нього князівство — спис і кутий щит,
У нього хата — киевська земля,
Його родина — що русин то брат!
Чи дочка ваша згідна стать йому
Дорадницею й другом у житті?

БОЯРИ співають:

»У нашого Ігоря ласкавенький батенько,
Забарив він нас ласкавими словами,
Напував він нас солодкими винами,
Годував він нас смачними пирогами,
Проводжав він нас з доброю годиною,
Щоб ми приїхали за вашою дитиною«.

ВОЛОДИМИР

Свого молодого гарно ви
Розхвалюєте медовим слівцем,
Але не нас в дружину він бере
Й ваша хвальба на славу не піде.
Якщо ж він припадає долиця
Нашій Роксані, хай вона сама
За себе слово скаже.

РОКСАНЯ до Князя:

Батьку мій,

До всіх:

Бояре і дружинники, й дружки,
Я молодому руку свою дам
І стану радісно на цей рушник.

Підходить і стає на рушник.

Тепер у нас доріженька одна:
Одне багатство — серця доброта,
Одне князівство — київська земля,
Одна родина — що русин то брат!

Ігор і Роксаня підходять по рушнику і беруться за руки. Володимир і Добриня зв'язують їм руки вишитим рушником. Всі кидають монети і квіти на рушник.

ДРУЖКИ співають:

»Заручена Роксанонька, та заручена!
Положила білу руку на заруку:
— Рука ж моя пребілая у батенька мого,
А чи буде та Роксаня така у твого?
— Ой, як будеш ти, Роксаню, покірнішая, —
Буде рука в батька мого ще й білішая.
Ой, як будеш ти, Роксаню, та й упряма, —
Буде твоя головонька щодня п'яна.
Ой, як будеш ти, Роксаню, гордовитая,
Буде твоя головонька щодня битая».

*Підносять келих з вином. Першим п'є Ігор потім Роксаня.
Дружки співають:*

»Ой усі дружечки на лавках сіли —
Молодая на посаді.
Ой усі дружечки та й заспівали —
Молода заплакала.
»Ой чого плачеш, чого жалуеш,
Молода дівчинонько?
А чи жаль тобі батенька свого,
Чи подвір'ячка його?
»Ой не жаль мені батечка свого,
Ні подвір'ячка його,
Тільки жаль мені,
Що дівки мене не приймають.
Ой, біжи, біжи, — ти засватана,
Ти од нас украдена;
Ой, біжи, біжи, — ти заручена,
Ти од нас відлучена!»

РОКСАНЯ до Князя:

Батьку мій! На раду старших, і свою,
На згоду Ігоря й на радість вам
(Я сподіваюсь, — хоч непевна є),
Ігор і я зрікаємось своїх
Старих богів, й на дозвіл ваш
Бажаємо з'єднатися в сем'ю
У вірі православній.

Шум здивування й незадоволення.

ГОЛОСИ

Що? Богів
Своїх зрікається?
Невже?
Чому?

ВОЛОДИМИР

Прошу уваги.
Всі втихають.

Згоду свою дам,
Якщо підстави маєте на це.

РОКСАНЯ

Підстави прості: християнський Бог
Навчає нас із добротою жить,
Любити ближнього так, як себе,
Ділитися щоденним і в сем'ї
Жити у згоді. Як навчають нас
Наші боги? Науки в них нема
І вони грізні, і багато їх.

ВОЛОДИМИР

І що ми можемо кращого знайти?
Чого найбільше зараз треба нам
В державі київській? Щоби ми всі
Любилися поміж себе, як брати!
Якщо цей Бог з'єднає нас в сем'ю, —
А він учить любитись! — тоді я
Від щирої душі згоду даю
Молодій парі.

Шум в гурті гостей. Володимир підіймає руку. Шум втихає.

Це є вибір ваш

І в мене заперечення нема!
Ваші підстави щирі і прості.

До дружинників:

Ідть й по гóроду проголосіть,
Що на три дні весілля для усіх —
Бідних й багатих. А тепер підем
У церкву християнську.

До Ігоря:

Тепер ти
За вченням віри матимеш одну
Жінку для себе... Жалко, — вибір твій...

ДРУЖКИ співають:

»Ой, рипнули ворітечки кленовії,
Заіржали кониченьки воронії.
Сховай мене, матінко, в комору,
Щоб не взяли ці гості з собою,
Сховай мене, матінко, в хижу,
Поки я їх пересиджу!«

*З цією піснюю всі виходять, Добриня йде першим із молодими.
Володимир залишається сам. Павза.*

ВОЛОДИМИР

З укранами я брата свого вбив
Й з його жоною сина народив
На лихо для князівства свого; теж
Рогнідь для мене ворогом була...
За те, що Новгород поставив я
В ногах своїх й землі полоцькі всі
До київської Руси прилучив,
Вона хотіла помсти... Може лиш
За смерть свого батька, що хотів,
Щоб Київ впав в поклоні, як той раб...
Жінки, жінки!.. Зашлю всіх в Ізяславль
Й одну для себе виберу... Яку?..

Заходить Добриня.

ДОБРИНЯ

Мій Князь втопився в роздумах своїх...
Може у спогадах свого життя?

ВОЛОДИМИР

Чому не веселишся в молодих?

ДОБРИНЯ

Гінець із Візантії повернувсь...

ВОЛОДИМИР

Які новини?

ДОБРИНЯ

Не хотять брати
Свою сестру за тебе віддавать.
Кажуть, що ти без віри.

ВОЛОДИМИР

Не хотять?

Ми їх заставимо! Дружини всі
Підтягнемо під Херсонес, тоді
Вони по-дружньому загомонять...
Я — не без віри... З вірою в славу
Землі поєднав, й Київ стоїть
На горах славних, як великий Князь!

А щоб всі землі в єдності тримать,
Людям дамо ми віру! І я сам
Прийму цю віру! Не як згоди знак
Із греками-братами (згоди нам
В сусідів не шукати), а тому,
Що віра вчить єднатись і любить!
Від нині християнами будем!

ДОБРИНЯ

Без гніву, любий Князю... У похід
Дружини готувати я буду,
А ти йди на весілля й веселись.

Виходять. Павза. Заходять два слуги. 2-й із вінником в руках, наспівує.

2-Й СЛУГА

»Дід у бабу залюбився,
З'їхав з глузду й оженився...«

1-Й СЛУГА

Інших пісень не знаєш?

2-Й СЛУГА

Ще й яких!

Після павзи.

Але не заспіваю.

1-Й СЛУГА

То й мовчи!

2-й збирає гроші і кидає на рушник.

2-Й СЛУГА

Накидали на щастя молодим!

1-Й СЛУГА

Вона в казну князівську все віддасть,
Або для бідних в городі.

2-Й СЛУГА

Он — як!

1-Й СЛУГА

А так! Нового Бога прийняла,
Який навчає бідним помагати.

2-Й СЛУГА

Нового, кажеш! І нащо ж він їй?
Чи своїх мало?

1-Й СЛУГА

Так, багато їх...
Кажуть, новий є богом всіх богів.
Був чоловіком, вмер, потім ожив!
Я був в них в храмі.

2-Й СЛУГА

Цур тобі! Здурів...
Мій прадід й пращур з давніх ще давен,
За Роксолянїї славних часів
В Даш-бога вірили, — бога богів,
І я так вірю й вірити буду...
Бог чоловіком був? То він — не бог!
А як там в храмі?

1-Й СЛУГА

Йди і подивись.

2-Й СЛУГА

О, ні. Не піду: Перуна боюсь...
Ще за образу блискавкою вб'є...

1-Й СЛУГА

Твердий ти! Що ж, князівське діло це, —
Князь мудрий наш, правду для нас знайде.
Нумо до праці.

Починають прибирати.

2-Й СЛУГА

Чув, на греків знов
Князь вирушає.

1-Й СЛУГА

Князь зна, що робить.

Павза. Повільно темніє. 2-й наспівує.

2-Й СЛУГА

»У мого сусіди хатина новенька,
З дерева клен-дерева, хатина новенька.
У мого сусіда жінка чепурненька,
З рожевими щічками, жінка чепурненька.

Я собі новеньку хатину збудую,
З дерева клен-дерева хатину збудую.
І я свою жінку в чобітки озую,
Жіночку-серденько в чобітки озую.
Я свою новеньку хатину кінчаю,
З дерева клен-дерева хатину кінчаю.
На сусідську жінку скоса поглядаю,
На сусідку-квіточку скоса поглядаю».

К а р т и н а 2-га

Зовсім темніє. Тривала павза.

Та сама сцена. Декорація другого Акту. Спочатку темно, потім світлішає. Знадвору доноситься гамір і вигуки:

ГОЛОСИ:

На славу київській землі! На славу!

Заходять Роксая і Добриня. Роксая сумна.

ДОБРИНЯ

Щоб зупинить болгарів, він пішов
В задонські землі. А що вісті ще
Про нього і дружину не дійшли —
Не треба вірити, — загинув він...

РОКСАНЯ

Моя душа сумує... Також сни
Недобрі сняться... Питаюся: чому?
В питаннях серце тужить і болить,
А відповідь у серці не знайти...

ДОБРИНЯ

Ми ждем гінця.

РОКСАНЯ

Я його більше жду,
Ніж всі в князівстві!

Павза.

О, простіть мені
За тугу, що в словах моїх брешить —
Це вислів мого серця почуттів...

Для них розради розум не знайде...
Усміхається.

Можливо серце хибить?

Підходить до віска і дивиться в далину.

Може ні?

О, щоб я знала!.. Якщо ж він помер,
Сарматка із крови, разом із ним
Мусіла б вмерти...

Повертається до Добрині.

Але він живе!

Навіть, якщо степовий кінь болгар
Тяжким копитом кості поломав,
І чорний ворон очі поклював,
А сіроманець-вовк хижо роздер
Його жиляве тіло, — він живий!
У собі ношу його плід-дитя,
Й для мене це є він, моя любов!
Якщо не буде мужа, щоб кохать,
Його сінка буду плекать в теплі
Мойого серця!..

ДОБРИНЯ

Вірю, син буде

Такий, як батько: лицар бойовий!

РОКСАНЯ

Було би добре, щоб синочок знав
Свойого батька! Мати не навчить
Лицарських звичок. Мати лиш навчить,
Як старших поважать, любить сем'ю,
Як за князівство наше — Київ-Русь —
Відстоюватись проти ворогів.
Русь-сину цього мало!..

Добриня підступає до неї й ласкає її.

ДОБРИНЯ

Не журись:

Туга і плач найбільші вороги
В житті людини.

Заходять старійші і бояри. Добриня до них:

З днем добрим були!

Прошу заходьте.

1-й старіший підступає до Добрині.

1-Й СТАРІЙШИЙ

Радь, Добриня, нам,
Як нам поставитись до Князя. Він
Як не кажім, уже на схилі літ,
А ще не вибрав сина на князя...
І більше ще: чужинку за жону
У греків взяв...

2-Й СТАРІЙШИЙ

Пощо вона йому?

ДОБРИНЯ

В вас сиві голови, і мудрі теж!
В вас болить серце — і болить безмір! —
За будучність Князівства, за життя
Й добробут люду у прийдешні дні.
Чи Князь це бачить? Вам здається — ні.
Але ж хто Київ до небес підняв?
Він зараз світить зіркою для тих,
Хто нас не бачив, й землю, що русин
За Роксолянні й сарматських днів
У тяжкій праці ралом розорав,
Вважали за полоцьку! Хто її,
Нашу багату землю, об'єднав?
Чи ваша мудрість в цьому допомгла?
Вас Володимир радить ся. Авже ж!
Бо він є добрий Князь! Тепер для вас,
Щоб греків усмирить, він Анну взяв
Собі за жінку. Цього він хотів?
Про це самі подумайте собі...
Якщо ви, радники, і кожний з нас
Бажає щастя і добра собі
І своїм дітям — вчимося любить
Один другого, лиш не ворогів!
Усяка рада наша мусить мать
Стремління благородні: сила, міць
Князівства нашого! І тоді ми
Землю велику поміж двох морів
Шляхом життя в майбутнє понесем
На славу славному будучих віків.
Якщо ж у серцях ваших — (і моїм!) —
Зневір'я зродиться до Князя, чи
Зневір'я міжусобне, тоді ми
Під половцями будем, чи мордва

Ізза смердючої Москви-ріки,
Та дич з лісів, що звірем ще живе,
Підкорє нас. Тоді пропали ми,
І наші внуки в горі проклянуть
Нас за ці вчинки.

Павза. *Всі стилили голови.*

Голови свої,
Повні відваги, духа боротьби,
Що нас тримали тисячі віків,
Тримаймо гордо, й мудро інших вчім!
Я у вас вірю: раду ви завжди
Мудру давали. І тепер також
Наша земля і наш великий Князь
На щирю й мудру раду від вас ждуть.

Павза.

Ви журитесь за те, чи той, чи той
Син Володимира буде Князем...
Вірте мені: я журусь про це теж!
Але це справа Князя, — не моя.
Крім того, Князь наш — юний молодець!
Я йду вперед від нього двадцять літ,
Але свій меч і щит міцно держу
На славу Києва.

Між присутніми пошвавлення і сміх. Заходять Володимир і Анна.

ВОЛОДИМИР

Рада без нас?

Всі йому вкланюються.

Якби для нас, для київських земель!
Ви знаєте чого я вас зізвав?

ДОБРИНЯ

Про важне діло ще не говорив.

ВОЛОДИМИР

Тоді я скажу.

Павза.

Взавтра ми, весь люд
Наших земель великих, приймемо
Христову віру — славно і просту!
І лихо тому, хто захоче нас
Тепер, або колись в вірі розбити!
Початки, знаю, завжди тяжко йдуть...

Павза.

Все, що ми робим, — для майбутніх днів!
Чи ваша згода?

ГОЛОСИ

Згода, Князю наш!

Заходить слуга. Вкланюється.

СЛУГА

Великий Князю, Ігор наш прибув!

РОКСАНЯ

Мій любий Ігор!

Кидається до дверей. Її підхоплює Добриня. Тримає її в руках, веселий.

ДОБРИНЯ

Не спіши. Прийде

Він сам до тебе й вклониться тобі.

З розгону можна впасти.

Ставить її на ноги.

Малий син

В добрім здоровлі мусить світ знайти.

Заходять Ігор, кілька дружинників і Лідко. Роксання кидається до Ігоря. Він голубить її. Лідко підступає до Володимира.

ЛІДКО

Великий Князю! Ігоря тобі

Я із полону батька привела

Лише тому, що доброту свою

Ти горсточку для мене передав,

Чи можу я лишитись при дворі

Твого замку?

ВОЛОДИМИР

Гостям раді ми.

ЛІДКО

Чи можу вибрати для себе я

Серед твоїх відважних молодців

Мужа для себе?

ВОЛОДИМИР

По його згоді.

Лідко кланяється і поспішно виходить. Ігор підступає до Князя.

ІГОР

Великий Князю. Слави не приніс
З земель болгарських...

ВОЛОДИМИР

Добре, що вернувся
Цілий, здоровий. Славу маєм ми:
Славних синів і дочок. Йди, зтрусил
Порох з дороги, гарно відсвіжись
І будь у тілі й духові міцний
Зустріти новий теплий ясний день.

Ігор вклоняється і відходить до Роксани. В цей час заходить Лідко і тягне за собою 2-го слугу.

2-Й СЛУГА

Ото біда напалась. Відчепись...

ЛІДКО

Князю, знайшла! Мені він буде муж!

ВОЛОДИМИР

А що ти скажеш?

2-Й СЛУГА

Князю мій, простіть,
Й порадьте, що робити... Я пропав!
Вже одну маю, й друга пристає...
Та моя жінка виб'є з мене дух!..

Виступає один із дружинників, що зайшли разом із Ігорем.

ДРУЖИННИК

Мій Князю, можна допомогти мені?

ВОЛОДИМИР

Якщо самотний, помагай собі.

ЛІДКО (оглядає дружинника, усміхається).

Цей — ще молодий!

Дружинник бере її «на оберемок» і виходить. Присутні весело сміються.

ВОЛОДИМИР

Весело нам всім...

З весіллям у серцях додому йдіть.

Всі помало виходять. Добриня підходить до Володимира.

ДОБРИНЯ

Мій гожий Князю, завтра славний день
Погода предвіщає.

Володимир відходить від Анни.

ВОЛОДИМИР

Славний день!

Відчеплює меч і дає Добрині.

Візьми і Ігору віддай. Хай він
Тримає меч на славу і добро
Наших великих Київських земель!

Добриня бере меч і повільно виходить.

А віру ми триматимем для вас! . .

Підходить до Анни і бере її за руку. Вона прихиляється до нього. Темніє повільно і

ЗАВІСА

**КАЗКА ПРО ІВАНА ГОЛОГО
СЛАВНОГО ЛИЦАРЯ ЗАПОРОЖСЬКОГО
І ПРО ГАЛЮ КОЗАКІВНУ**

I

У одним багатім царстві,
В славнознанім володарстві,
За тридев'ять-п'ять земель,
Де нема пісків-пустель, —
Серед луків і долин
Жив старий вдівець і син.
Жили славно. Всього мали:
Коло хатки сад плекали,
В саду бджоли, гарні квіти, —
Лише жити і радіти,
Та, як кажуть мудреці: —
Початки мають кінці...
Батько вже старий був дуже
(Сто із гаком було може),
І пора було небогу
Вже збиратися в дорогу,
Тому сину в кінці літ
Дав такий він заповіт:

»Сину любий, старість скоро
Силу тіла переборе,
Я залишу світ цей милий,
Степ широкий уродливий...
А тобі на заповіт
Я даю такий совіт:
За байраками, лугами,
Між широкими степами
Козаки в давнину сиву
Славно всипали могилу,
Де лягли брати в бою, —
Долю знайдеш там своєю.

Срібний цей візьми клубочок, —
Він є чар козацьких дочок, —
Й по слідах його в дорогу
Йди в тернисту і розлогу,
За багато сотень гін
До могили дійде він.
Скарб козацький знайдеш, **сину:**
Правду й славу України!
З цього скарбу дорогого
Візьмеш духа вольового,
Силу дасть всещедрий Бог
Для великих перемог!..«

Відійшов старий в спокій.
По-козацькому — при зброї,
У гаптованім жупані
Знарядив Іван востанне
Свого батька, й поховав,
Так як звичай вимагав.
Залишився сам в господі.
Рік пожив, а потім — годі!
Дума, піду в світ широкий,
Бо в душі не знайду спокій.
Так при своїх двадцять літ
Він зібрався іти в світ.

Помоливсь до сходу Богу,
Й вирушив у путь-дорогу,
Взявши торбу через плечі,
В торбу вкинув важкі речі:
Курку, гуску, хліб, часник
І засмажений гіндик,
Теплих блинчиків пухкеньких,
Пампушок м'ягких біленьких,
Хрону в'язочку міцного
Й сушені іще до того,
І пішов через поля,
Де пустун-вітрець гуля.

Цілий день йшов. Вже смеркає,
Сонце промені ховає,
Золотить верхи тополі,
І ховається поволі.
Одягнувсь злото-жупан, —

Вийшов місяць-отаман.
Гарна нічка-чарівниця!
Свіжістю не можна впиться!
Як цвіркун, — весь степ співає,
Дзвоном пісню розсипає;
Табунець зірок вдалі
Усміхнувся до Землі!
Лиш знайти в такому одні
Ніч-красуню на Україні!
Для Івана наче здалось,
Що для нього все прибралось,
Й простелився Молочний Шлях
У Іванових ногах!
В цім раю, в широкому полі,
Простелив свитину долі,
Собі зручно примостився
І вечерять заходився.
Пригадалось: колись пас
Він коней у такий час.
По вечері помолився,
На свитині простелився.
Від тепла і чарів ночі,
Стомлені закрились очі;
Й не збагнув і не відчув,
Коли сном міцним заснув.

І приснилось, мов би знову
Він на хуторі своєму.
Лиш не сам: троянда-кராля —
Жінка в нього. Її Галя
Він взиває на ім'я.
Вона радістю сія!
Русокоса, кароока,
Ростом не дуже висока,
Чарівна, мов цвіт калини,
Ніжністю, мов стан билини,
Щічки повні, як цвіток,
Солов'їний голосок!
Немов мавка-чарівниця,
Амазонок-дів цариця!
Цілий світ того не знає,
Що красунь таких плекає
Лиш козацька сторона,

Бо таких ніде нема!
З сну прокинувся. Всміхнувся.
Позіхнув і простягнувся.
Встав. З трави росою вмився.
До схід-сонця помолився.
Рано їсти не хотів, —
В путь пішов під степу спів.

Йде і йде. Нема утоми.
Коли бачить: незнайомий
Йде, зігнувся, через поля.
Іван бачить іздалля,
Що Кота за мотузок
Тягне силою в лісок.
»Агов, дядьку! Постривайте« —
Він гукає.
»Повідайте,
Куди йдете у цю пору?«
»Заведу Кота до бору
І повіщу. За сім літ
Й миші не вловив цей Кіт!«
Бідний Кіт глядить у очі,
Наче вимовить щось хоче,
Наче просить: »Помагайте,
Від нещастя визволяйте...«
Іван торбою затряс:
»Я куплю Кота від вас!«
Дядько лише засміявся:
»От багатий мені взявся!
Гроші хочеш викидати
На оце звіря кудлате?
Але візьму п'ятака
За оцього лінюха!«
Так згодились. Незнайомий
Гроші взяв й пішов додому.

Кіт Івану глянув в очі
І сказав: »Тобі охоче
Я служить завжди буду
В тяжке лихо, чи біду.
За п'ятак — ось самоцвіти,
Щоб поранення гоїти;
За сердечну щиру вдачу
Я нераз тобі віддядчу,

Все ж на першим-перший раз
Ось даю оцей алмаз,
Якщо в труднощі попадеш,
Цей алмаз отак погладеш,
І без жодного сумління
Викажеш усі хотіння.
Знай, лише на твій наказ
Є покірливим алмаз.«
Так сказав Кіт й десь сховався.
Іван чухавсь, дивувався.
Хтів подякувати чемно,
Та нема його — даремно!
Торбу взяв і далі в путь
Ноги козака несуть.

II

Довго йшов. Зболіли ноги.
Він присів в степу розлогім:
Треба ж трохи відпочити
Й щонебудь перекусити,
Хоч гусятини кусок
І смаченький періжок.
Безконечний степ вродливий
Простеливсь в траві, мов в хвилі,
А над степом у простори
Пісню шлють пташині хори!
Чи є кращий в світі рай,
Як козацький славний край!

Іван глянув: он далеко
Дим встає, немов від спеки
Суха тирса спалахнула
Й димом поле огорнуло.
Видавалося здалля: —
Зайнялася вся земля.
Не пожар то і не хмари, —
То ордою йдуть татари
Україну плондрувати,
Красунь в бранки забирати,
У огні палять старих,
Кволих й діточок малих.
Що Іванові робити?
Чим з ордою йому битись?
І ні шаблі, і ні лука,
Нема й ціпка, і ні бука...

Він підвівся і клунком
Впав, ізбитий копитом.
Вся орда по його тілу
Саранчою пролетіла.
У вухах гуло, дзвеніло,
Все до жилочки боліло...
Щось кольнуло, мов вістрям,
Потім згасло, як іскря.

Збитий кіньми порох всівся.
Степ широкий зажурився.
Над Іваном ворон чорний,
Й хижий вовк спішить праворний;
Ворон — очі поклювати,
А вовк — тіло роздерати.
Козак, — кажуть, — не без долі!
І на цім широкім полі
Їхав, трапилося, сивий
Ще кремезний і вродливий
Хуторянин. Він уздрів
Збите тіло. І без слів
На коня взяв. І поволі
Він подався по збитім полі.
Довго їхали. В Івана
Кров'ю обкипіли рани...
Перед вечір, накінець,
Показався хутірець.

Кілька днів в гарячці бився,
Ойкав з болі і кривився...
Все крутилося довкола
Вогняним червоним колом...
Й з вогняного наче дна
Завжди чітко вирина: —
Немов мавка-чарівниця
Роксоляночка цариця,
Русокоса, кароока,
Струнка ростом й невисока,
І від ніжних щирих слів
Солов'їний леться спів.
»Галю, — стогне, — будь хороша
І зроби, як тебе прошу:
В торбі знайдеш самоцвіти,

Щоби рани погоїти...«
І Іван після цих слів
Відчуття всі загубив.

Він прокинувся: в постелі!
Світла зайчик гравсь по стелі,
Долинає ізнадвору
Дзвінкий спів пташиних хорів,
Запах зілля й чебрецю
Виповнив кімнату цю.
Спробував рухнути тілом, —
Воно в нього не боліло!
Все минуле, мов марою
Побрело над головою...
»Як попав в це ліжко я?
І хатина це чия?«
Ізнадвору в цю ж хвилину
Зайшли разом у хатину
Дочка й батько. Привітались
І обоє здивувались,
Що Івана самоцвіт
Знову, мов, зродив на світ.
Тут Івану розповіли,
Як за ним вони тужили...
Вже й утратили надію:
Думали, що не вціліє...
»Але щастя має всяк!«
Закінчив старий козак.
За словами пливе слово, —
Й розповіли все толково,
Що старий козак і дочка
На цім хуторі в садочку
Вже останніх три зими
Господарять тут сами.
До стола Івана просять,
І на стіл всього наносять!
Страв смачних не змалювати,
У казках не розказати: —
Від одного пирога
Стіл зігнувся, як дуга!
Господиня Галя вміла:
Все зготовила до діла!
Як метелиця, рухлива,
Й від вродливих більш вродлива!

Іван раптом пригадав: —
Це ж про неї сон він мав!
Частували вдвох Івана: —
Козак й Галя гнучкостанна.
Старий став оповідати,
Як колись козакувати
Він ходив. Як на Азов
Проти бусурменів йшов;
Як ляхи вражі по полі
До Варшави бігли голі;
В Чорне Море як дубами
Випливав він з козаками;
Як ходили на Дунай
В боротьбі за рідний Край!

Щедрі були хлібом й сіллю,
Й гостював Іван з неділю.
Що ж йому треба шукати?
І рішив він запитати,
Чи не міг би тепер стать
Козакові добрий зять?
А козак розгладив вуса:
»Я дитини не примушу.
Якщо тебе покохає, —
Хай рушники вишиває.
Та тобі ще років з п'ять
Треба йти козакувать.
Ти мужніший станеш, смілий,
Луком, шаблею уміло
Управлятимеш і славу
Роздобудеш у забавах!
Як будеш з славним ім'ям —
За тебе дочку віддам!«
Галя батькові вклонилась
І таке проговорила:
»Аж п'ять років, любий тату,
Чи не довго це чекати?
У троянди за п'ять літ
Висохне пахучай цвіт!
Рушники повишивані —
Їх готова дати Івану.
Усім серцем відчуваю:
Його щиро я кохаю...«

»Воно, дочко так і так, . . .
Але він ще не козак!«
Лиш рішили заручитись,
А Іван хай йде навчитись
Серед війська січового
Вміння-сприту бойового.
Там наука нелегка:
Загартує козака.

III

Іван щиро попрощався
(З козаком поцілувався),
Галя в поле провожала,
Поруч йшла і сумувала,
Й вороний засумував:
Копитами землю рвав.
Аж далеко в полі чистім
Розпрощались. Мов намисто,
Слізеньки спливли по личку
І посипались в травичку. . .
Та Іван не оглядавсь:
Полям вихорем подавсь!
Йде й чує: у торбині
Щось калатає по спині.
Зупинився. То клубочок,
Чар козацьких славних дочок,
Стуком признак подає,
Що й і він в пригоді є!
Розв'язав Іван шнурочок —
З торби вискочив клубочок
Й через балки і долини!
А Іван за ним без впину,
Вороний аж рве перій
І летить мов чародій!
Довго їхали щосили,
Аж нарешті до могили,
Що сама в степу широкім,
Як гора та одинока,
Клубок Срібний докотивсь
І не знати де подівсь.
Зліз Іван наш з вороного
І сюди, й туди — нічого!
Лиш в ногах камінна брила,
Яку зрушити несила.

Він гукнув:
»У перший раз
Поможи мені, алмаз!«
Щось страшного загуділо,
Зашуміло, засвистіло,
Збились хмари, грім ударив,
З грядом дощ страшний ушкварив!
Мов би лютий чародій
Сили всі пустив у бій!
Потім тихо. Іван в залі,
Що сіяє у хрушталі,
В синіх перлах, в самоцвітах,
В золотих жарптичих квітах.
Тут з'явивсь кобзар-сліпець
Й дав Іванові стілець,
І сказав:
»Я знав, Іване,
Що сюди колись заглянеш,
Також знав, що по освіту
В мандри підеш ти по світу,
І тому я ось тобі
Зготував смачний обід:
Від борщу ти будеш дужий,
Сильний воїн — муж із м'ужів,
Від вареників — розважний,
Завжди вірний цілі справжній,
Як медівочки поп'єш —
Завжди сміливий будеш.«
Після слів цих стіл з'явився,
Килимком сам застелився.
Срібний посуд й смачна страва
На столі запарувала,
І Іван прийняв цей дар,
Як велів сліпець-кобзар.

»А тепер підем, козаче,
У склепління ще іначе...
Там є шаблі, луки, стріли,
Що тобі будуть до сили«.
Вони в світлі свічки вдвох
Увійшли в глибокий льох.
Тут і шаблі, й луки, й стріли
Скрізь на килимах висіли.

Взявсь Іван наш вибирати,
Та не було результату:
Все, що в руки дужі брав,
На цурпалочки ломав!
Увійшли в другú кімнату.
Тут є в чому вибирати!
Все найкраще — так годиться!
І не можна надивиться!
Все кували ковалі
Самі кращі на землі!
У жупан новий вдягнувся,
В гарні чоботи озувся,
З шликом шапку, ще й смушеву,
Пояс шовковий рожевий,
А шаблюку й тугий лук
Сам кобзар подав до рук.
Не впізнать тепер Івана!
Честь така йому ось дана:
Шабля золотом оббита,
А жупан — не то що свита!
Із під шапки білий чуб,
У поставі — наче дуб!
Кобзар мовив:
»Любий сину,
Йди й борись за Україну,
За народ свій, за свободу,
Йди в вогонь свинцю, у воду,
Йди на муки, на біду
Так, як тисячі ідуть!«

Щось страшенно загуділо,
Зашуміло, засвистіло,
Збились хмари, грім ударив,
З грядом дощ страшний ушкварив,
Мов би лютий чародій
Сили всі пустив у бій!
Потім тихо. В новій силі
Поклонивсь Іван могилі:
З цього скарбу дорогого
Взяв він духа вольового!
Силу ж дасть всещедрий Бог
Для великих перемог!

Вороний наче змінився:
Землю бив, як в'юн крутився,
Головою водив сміло,
Під Іваном стояв вміло.
І вуздечка, і сідло
Злотом коване було.
Іван весело всміхнувся,
Взяв за повід і пригнувся,
Чуть торкнув коня ногою
Й полетів на схід стрілою.

IV

Іван конику дав волю:
По широкім чистім полю
Топче тирсу копитами,
В перегін біжить з вітрами!
Не відчув, і не збагнув,
Як до берега прибув.
Із вершка стрімкої кручі
Глянув на Дніпро могучий: —
Він, як красень, наш Славута!
Там он скалами окутий,
А з цієї сторони
Плавні моря ширини!

Дніпре славний! Ти віками
Був нам рідний — завжди з нами!
Був в пригоді предкам давнім
І князям й дружинам славним,
І тепер для козаків
Підганяєш байдаків!
Дум про тебе ми співаєм,
Чарівних казок складаєм:
Ти є символ волі й сили,
Тих що землю боронили
Від наїздників чужих,
Наших ворогів лихих!

Іде берегом. Зза кручі
Дум наспівує Ревучий;
Вітер чеше тирсі коси;
Чайка голосно голосить.
При байраці він зустрів
У заставі козаків.

Розпитався, як живуть тут,
Як святий хлібець жують тут,
Що новенького на Січі
Повіли послати на вічі,
Чи в походи на Азов
Не збирались, часом, знов?
По козацькому звичаю
Подорожніх зустрічають
Із повагою. Івана
Прийняли, як отамана!
Погостили й (важна річ!)
Напрямки дали на Січ.

Поспішив із нетерпінням
(Навіть кінь набрав хотіння!).
Проти Хортиці спинився,
Зліз з коня і помолився.
В воду скочив і поплів
В Січ до славних козаків.

Як козак господарює
Казка нам не розмалює!
Треба в Січі побувати
І самому скоштувати!
То ж Іван сюди попав
І для праці, й для забав.
Он бандура дзвiднко грає,
А навприсядки літає
Швидше вітру степового
Під гук хору голосного:
»Ой, гоп-гоп-гопак!
Я відважний козак!
Танцювать не перестану,
Ляху в пику не загляну,
Поганину-бусурману
Не піддамся на оману!
Я з козацького роду
П'ю медівку, як воду!«

Лиш Іван у Січ з'явився —
Всюди гамір прокотився,
Що прибув якийсь безвусий
(Ще би пасти вдома гуси!),

Лише зброя його й стрій
Кажуть, що він непростий!
Сріблом-золотом сідло куте,
В добрих чоботях озутий,
Жупан грає в самоцвітах —
Один з кращих в цілім світі! —
Кінь, як змій, а сам, як хмель!
Кажуть з Гуманських земель.
Кругом нього розступились,
У здивовані дивились.
Кошовий прийшов, всміхнувся,
Із жупану роздягнувся
Й до Івана каже так:
»Кожний молодий новак
По традиції зі мною
Мусить взятися до бою!«
Сивими моргнув вусами,
Став, мов дуб, перед Іваном.
Іван хвацько підморгнув,
З піхви шаблю роздобув,
І сказав:
»Тоді до бою
Згоджусь стати я з тобою,
Як візьмеш мою шаблюку
Й піднесеш мені у руки!«
Після цих всім дивних слів
Наділ шаблю упустив.
Кошовий зареготався
І за ручку шаблі взявся,
Та підняти сил не має,
Наче хтось її тримає.
»Виграв, — каже. — Ти — **козак**,
А тепер ушквар гопак!«
Тут троїсті підступили,
В бубни голосно забили;
Навіть Іван здивувався,
Де до танцю хист узявся!
Ще й підспівує отак
Молодий Іван-козак:

»Гопачок-козачок —
Це для мене мало!
Я здобути прийшов
Козацької слави!

Буду турків кришить,
Татар і поляків;
Буду соколом, орлом
По степу гуляти!
Ой, гоп-гопачок,
Вин не розливаймо, —
У походи ідім,
Слави здобуваймо!»

»Ну й ушкварив!« — усі радо
Кидали шапки без ладу.
Зразу ж в Січ його прийняли
І на прізвище прозвали
Іван Голий. »Нехай — так!
Іван Голий, наш козак!«
Хтось гукнув: »На кошового
Козака треба такого!«
»Давай Раду! Хай Івана
Оберуть на отамана!«
»Кошовий в нас застарий!
У строю не бойовий!«
А Іван гукнув: »Панове,
Чи бажання це здорове?
Хіба той, що силу має
Завжди добре розмішляє?
Без науки і знання
Справа піде навмання!
Я на Січ прийшов навчитись,
До звичаїв придивитись,
Взнать історію народу,
Що відстоює свободу!
Знаймо правду слів простих:
Мудрість — в головах старих!«
Всі згодились. Розійшлися.
А розмови ще плелися:
Тихо й голосно хвалили
За розсудливість по ділі,
І казали: »Час прийде,
Коли Гетьманом буде!«

Дні ішли. Вино річками
Розливали черпаками;
Кобзарі прекрасні думи
Виливали в пісню з сумом.

Та ось раз, — лиш сонця схід —
Затрубили у похід.
Не один з таких походів
Іван Голий переходив.
І у битвах за відвагу
Він здобув безсмертну славу.
Славу лицарську! Таку,
Як належить козаку!

V

В мирний час вино лилося —
В Січі добре всім жилося;
Рибу у Дніпрі ловили
І в діжках її солили;
Жарену, варену й так
На закуску мав козак.
Дичини всім вистачало —
В плавнях є її немало!
Дикі свині, качки, кози
Скрізь шугали поміж лози!
Як кінчавсь робочий день,
Бойових тягли пісень.

В час дозвілля, по роботі
Всі співали по охоті;
Іван Голий випив кварту
І завдав підковам гарту!
У цей час до його ніг
Кіт захеканий підбіг.
»Що ти робиш? Ти гуляєш,
І мабуть того не знаєш,
Що татари й яничари,
Як страшні громові хмари,
Без найменшого жалю
Палять села, нищать люд?
Копитами диких коней
Топчуть трави по вигонах,
Із козацької святині
Залишають лиш пустині,
А дівчат — богинь краси —
Забирають у ясир?
Чи ти знаєш: твоя краля,
Миля Козаківна Галя,

У гаремі хана Грея
Не за свнуха-лакея,
Але ханська вже жона?
Не твоя хіба вина?
Час тобі шаблюку взяти
І йти людям помагати!
Тесть твій ранений стрілою
Проти ворога не встоїть.«
Іван Голий аж скипів
Й загукав до козаків:
»Чи ви чули це, орлята?
Нумо зброю готувати!
Кошового нагукайте,
Річ йому сю повідайте!
Йдіть до берега ріки,
Налаштуйте байдаки!
Нема часу марнувати, —
Треба орди переймати
Й визволяти рідних з бранців
Від татар лихих, поганців!
Я вже дівчину свою
Від татарів відібю!»

Не так день швидко минає,
Як нам казка повідає.
Вороний за день Івана
Вже доніс до замку хана.
При скалі, як коровай,
Притуливсь Бахчисарай.
Б'є кінь землю копитами
Впоготові збити брами,
А козак цілком спокійно
На усе глядить надійно:
Козакові на шляху
Від фортець нема страху!
Вартові вгорі на мурі
Бачать, сам козак без джури
Перед брамами їх замку
Став й глядить, мов на землянку.
Іван чує їхній зов:
»Що? Змагатися прийшов?»

Лиш торкнув коня ногою
Й через мури ті стрілою!

Бусурмени закричали,
Ножі й шаблі похватили —
Думали, що в одну мить
Вдасться козака схопити.
Та дарма! В боях змагався
І як сталь загартувався!
З піхви шаблю витягає,
Як снопів, татар рубає!
Потоптавши ще конем,
Іван вскакує в гарем.
Бачить: хан держить нагайку,
Розкидає брудну лайку, —
Жінку вчить свою невірну,
Славну Галю Козаківну,
Що йому до сьогодні ще
Кожний день плює в лице!

»Що ти робиш, клятий сину?
Ти мою любу Галину
Взяв в тюрму цього покою
Й не даєш їй спокію,
А катуєш без жалю?
Смерть тобі за це пошлю!
Хан у ноги. Став просити.
Обіцявся заплатити,
Бранців всіх пустить на волю
За Галилину недолю.
Іван слухав, — лиш не чув:
Свою Галю пригорнув.

»Ідьмо, Галю, з землі цеї
До багатой своєї.
Я тебе і Україну
Віком-вічним не покину!
Будем вкупі гарно жити,
Одне другого любить!«

VI

Де впадає у ріку
Інгулець, в зимівнику
Була гарна церковиця,
І як в звичаях годиться, —

Повінчалися в неділю
Й гарне справили весілля.

Мед-горілку миром пили
По-розумному: до сили.
Іван з тестем під смичок
Вибивали гопачок.
Мій дід теж там побував
(Він на бубон вибивав!):
Їв вареники, млинці,
Капусняк і голубці,
Бачив Голого Івана
У гаптованім жупані,
Бачив Галю-молодицю
Роксоляночку-царицю:
Русокоса, кароока,
Струнка ростом й невиссока,
І від ніжних її слів
Солов'їний ллеться спів!

Я не був там, але знаю!
Тому вам оповідаю
Казку цю без зайвих слів
Про наш Край і козаків!

10. 11. 1943 р.

КИРИЛО КОЖУМ'ЯКА (Казка)

Заспіваймо пісню славному,
Голосисту, племенисту,
Племенисту, перлочисту,
І теперішню, і давню,

Про народа дух незламний,
Про багачку-Україну,
Про широкий степ-руїну,
Степових героїв славних,

Степових орлят крилатих
Волеславних, волелюбних,
Духом чистих, духом мужніх,
Духом гордих і завзятих!

Запіваймо і в подяку
Чесць-вінок складім героям,
Що ставали у двобої,
Як Кирило Кожум'яка.

* * *

Кажуть, Рось в Дніпрові води
Уливається бурхливо;
Кажуть тоже: це не диво,
Тяжкий гніт кріпить народи!

Наш народ в сльозах втопити
Захотів цар-змій лукавий,
І червоний, і двоголавий,
В багряній лусці покритий.

Як прийшов на степ родючий
І підступно й навіжено,
П'яно нищив все шалено
І людей невинних мучив:

Виганяв із хат в пустелі,
Кидав в тюрми, у темниці;
Не жалів малих, вдовиці,
Прикував мужів до скелі.

Безсердечних, слабодухих
Брав в прислужників, лукавих!
Матері їх проклинали,
Помираючи у муках.

Нищив все. Від Хуст до Дону
Змійові засіли діти,
По-своєму всіх учити
Вимагали »по закону«.

А надбання всенародні:
Самоцвіти перли-квіти,
України серця-діти, —
Все присвоїв безсоромний!

Навіть вбрався в шаровари,
У вишивану сорочку,
Та й кумедно у »таночку«,
Мов би навіжений шкварить,

І кричить: »Всьо ето наше!«
І що може хто зробити,
Коли навіть присвоїти
Він зумів і »борц« і »кашу«.

Своїх агентів з спецшколи
Між людей заслав безліку!
Не жаліли і каліку,
Якщо висловив всі болі...

Всі мовчали: ані духа!
З ким словечком поділитись?
Якщо добре придивитись —
На стіні зміїні вуха!

* * *

Рось в сльозах в Дніпро **предавній**
Виливає свої жалі...
Не серебляться хрустали
Свіжих рос в розлогих плавнях...

У артілі »Шкуропрому«
Кожум'яка горем вбитий,
Гірким потом ввесь залитий,
І не хоче йти додому,

До прабатьківської хати
Й діточок своїх голодних...
Чим буде він їх сьогодні
Безневинних годувати?

»Досить! Досить бідувати!
Досить норм! Зневаги досить!
Дрюка взяв. Кремезний. Босий.
До Змія пішов в палати.

* * *

Затряслось все, загуділо,
Степом піднялась пиляка, —
Це гукає Кожум'яка:
»До Змія у мене діло!

»Вилітай із замку свого,
Шельмо дика, нелюдяна!
Виповзає з замку п'яна
Брудна пика Змія того,

І регоче навіжена!
Змієнята й їхні дами
Верещать: »Тебе шапками
Ми закидаєм »нацмена«!»

Тут Кирило розлютився
І щосили межі очі
Змія — лусь! І змій аж збочив,
Потім дибками підвівся.

Бились день, і другий бились,
Бились третій. Змій казився,
І лисицею мостився,
І чіплявся за »божу милість«

Аж на сьомий день знемігся
Впав в Дніпро і утопився.

* * *

Проспівали і в подяку
Повний келех в честь героя,
Що як прадід став в двобої
Наш Кирило Кожум'яка.

1964 р.

БАБИНЕ ЗІЛЛЯ

(Легенда)

Вася — хлопчик невеличкий,
Та вже має гарні звички:
Мамі в хаті помагає
Й за городом доглядає,
В школі теж в передових,
Бо до праці він привик.
Ще з маленького, як тата
Цілину взяли орати
Й там помер він, Вася мусив
Помагати своїй бабусі,
А матуся кожний день
Йшла робить за трудовень.
З того часу днів немало
Повз хатину прошугало.
І навчивсь багато Вася, —
Він на все знаходив часу!
Однокласники дразнять,
Бо не хоче йти гулять.
Він сміється з них. Він знає,
Хто працює, той все має,
Хто читає й добра вчиться,
Тому все буде клониться.
Ті світи, що у далі
Він приблизить до Землі!

На Івана, на Купала
Його мати захворала.
Він в колгосп до голови —
Там підводи не дали.
Кажуть, що в сезонний час
Симулянтів нема в нас.
У сльозах він — до сільради.
Кажуть там: «У нас наради»,
Просить: «Звіт по телефону
Хоч лікпома із району...»
Йому відповідь одна:
«В нас нарада чергова!»

Чуть не впав він. Витер очі.
Що робити? Всі не хочуть
Помогти його матусі...
Нагадав стару бабусю,
Що збирає різних зіль —
В неї ж хворі звідусіль!
Навпростець через городи
(В селі знає всі він ходи!)
Й за село, де під горою
Однолітки із старою
Всілась хатка, як періг,
І ось-ось впаде із ніг.
Аж захекавсь. Бабка мило
Сухим ротом говорила:
»Витри очі, любий сину.
Я візьму свою торбину
Й до твого підем двора.
Не біжи лиш, — я стара...«
Ох, якби Вася мав крила,
Або в нього була сила!
Він бабусю в руки взяв би
І чимдуж до мами гнав би!
Як вона там? І сльоза
До куточків уст сповзла...

Час тягнувся. Без терпіння
Вася гнавсь з своїм хотінням!
Накінець прийшли до двору
Й на порозі знайшли хвору...
На очах сльоза бренить...
Як хотіла вона жити!..
Вася впав, ридав досхочу.
Та ридання її очі
Не відкриють. Він підвівся,
У садок кудись дивився.
Чи що бачив там, чи ні,
Лиш стояв немов би всні.
Бабка витягла з торбини
Три сухеньких стеблини
І до Васі каже: »Сину,
Переломиш стебелину,
Розмочи в воді й поп'еш,
Й відпочинеш, як заснеш.

Всіх відразу не вживай лиш,
Бо тоді мене не знайдеш —
Будеш спати двадцять років
Непробудним сном глибоким.
А тимчасом я піду
В сусід помочі знайду.
Вже стара і тяжкувато
Самій матір обмивати». —
»Я поможу...« Краще буде,
Як мені допоможуть люди.
Випий зілля, відпочинь, —
Свое горе залічи...«

Де там спати!.. Із журбою
Пішов в поле і межою,
Потім шляхом аж до ліса
Із плачем малий поплівся.
Сонце сіло. В темний ліс
Ще темніший вечір вліз.
Темноти завжди страхався!
В цю хвилину не вдивлявся
В темноту, де, як казали,
Мертвих душі проживали, —
В малім серці жаль і гнів
Наче магма та кипів!
Жаль по мамі... Вік робила —
Чи пошану заслужила?
Чи хлібця мала в достаток?
Лиш доволі було латок!
Симулянка ж не була:
Все колгоспу віддала!
Чи хоч нічку досипала?
На розсвітті вже вставала...
Усю силу, — скільки мала! —
В короварні залишала...
А опіки не дали!
І зайшовсь слізьми малий...
Гнів збудивсь в малій дитині,
Гнів до всього, що є нині!
Кажуть — всього є доволі:
Трактори й комбайни в полі,
Атомові кораблі
По морях шугають в млі,
Досконалені ракети
Досягають всі планети,

По орбітах сателіти
»Голубами миру« світять,
Й кращі в світі лікарі, —
Лиш не в нашому селі!
В нас в селі лиш є сільрада,
У якій завжди наради.
Із району приїзджають,
Звіт в процентах прочитають
І по звіті »свояки«
П'ють коняк »Три буряки«.
У роздумі з жалем й гнівом
Утомилось в Васі тіло.
Він присів під дуб, вмовстився,
Із думками примирився...
Щоби спрагу розігнать,
Взявся він стебло жувать.
Запах рож і смак ожини!
Хіть зродилася в дитини
До життя в селі своїому
Між людьми, де всі знайомі!
Хтів підвестись, та не міг...
Ліг під дуб і скам'янів.
Ліс дрімав, і ніч дрімала.
Лиш пугач-сова не спала:
Запугукала, завила, —
Васі з сну не розбудила:
Слів бабусі не збагнув
І на двадцять літ заснув.

II

У селі сьогодні свято:
Перед церквою багато
У розкішних гарних вбраннях
Поз'їзджалися ще зрання
Із Кутків і хуторів
Групи юнок й юнаків.
Свято ново-традиційне: —
Як скінчилися тяжкі війни,
Працювали всі на славу
У відновленій Державі,
А в честь волі у селі
Змурували мулярі
Вежу в метрів п'ять десятків
Й на вершечку у додатку
Вклали з каменя статую,

Що у п'ятницю святую
З ліса дід Максим привіз.
Кажуть, видно сліди сліз
На статуї гранітовій!
(Жалко — скульптор невідомий).
Все ж для всіх статуя стала
Новим святом на Купала.
І сьогодні юнаки
Принесли свої вінки.

День на славу! Ще з світанку
Сонце вийшло у серпанку,
Сипле щастя над степами
І розкішними садами,
Й теплим дотиком руки
Дотулилося щоки...
І розплющив Вася очі!..
Зразу мляво, неохоче,
Потім ширше. Аж злякався!
»Як це я сюди забрався?
Пощо я сюди заліз?..
Йшов, мені здається в ліс...«
Згадав матір. Витер очі.
Ворухнувся неохоче.
Глянув вниз — людей багато
Позбирались, мов на свято,
Гомін, спів, дитячий крик,
Й голосний акорд музик.
Зітхну Вася, мов з докору: —
З них ніхто не гляне вгору,
Щоби поміч йому дати...
Він не буде вікувати
На мурованім шпилі —
Зійти хоче до землі.
Крикнув раз — ніхто не чує:
Той співає, той танцює...
Пальці в рот і засвистав —
Кожен голову підняв
Й стало тихо. »Поможіть!
Хоч драбину принесіть!«
Всі мовчать, мов скам'яніли.
Знову крикнув, що мав сили:
»Принесіть мені драбину!«
Хтось побіг й в автомашину,

І пожарна в одну мить
На бігу четвертім мчить.
Розступились. Із машини
Гідравлічна йде драбина.
Зрадів Вася. Зліз додолу,
Обступили його колом
І мовчать всі, мов без слів!
Вася плакать захотів...
Кругом глянув: церква, школа
Цегляна, трьохповерхова,
Всі наряджені святково,
Авта, й шлях тут асфальтовий.
Усміхнувся. Зна тепер —
Це колгосп-мільонер!
Каже людям: »В вас в сільраді
Задля рад нарад не рядять —
Ви заможні і багаті, —
У вас вміють працювати!
Село наше, як вдова,
Бо п'яниця голова...«
Чоловік з вусами: »Сину,
То було колись в давнину.
Ми самі господарюем
І для себе все будуем!«
Раптом Вася пригадав,
Що він двадцять літ проспав!

Глянув з радістю на школу
Цегляну, трьохповерхову,
І подумав: »Буду вчитись,
Як нове життя творити!«
Й щиро людям оповів,
Як з'їв зілля й скам'янів.

Без статуї вежа вгору
Стрімить гордо без докору!
Кругом неї пісня лине
Щастям Волі по Вкраїні,
Сонце щедро шле тепло
На оновлене село!

Лондон, 1965.

РИБАЛКА

(Казка)

(Над річкою шепоче очерет. Крилаті верби і вільхи пропускали свої віття над водою. Із очерету визирають русалки. Спочатку тихо, а потім голосніше вони співають, хитаючись у ритм коливання очерету).

РУСАЛКИ

»Рибалка молоденький
По березі ходив;
Одну очеретину } двічі
Рибалка ізломив }

Зробив з неї сопілку
Й на неї він заграв;
Марусине серденько } двічі
Співом причарував. }

Ласкаво плещуть хвилі,
І очерет шумить.
Маруся до Рибалки } двічі
Щовечора спішить. }

Марусе молоденька,
В житті весна одна;
Як доля вас розлучить,
Зістанешся сама«.

(Старша Русалка вискакує із очерету на берег. Дивиться то в одну, то в другу сторону. Розводить руками).

СТАРША РУСАЛКА

Нема... Може ще рано?...

(До подруг)

Сестриці, гов!
Швиденько йдіть сюди! Тут на траві,
Свіжій, як устоньки у козака,

М'ягенькій, як в дівичі шовк-коса,
Метелиці ми ніжкам завдамо!

(Русалки вибігають)

1-ША РУСАЛКА

А може, люба, ти розкажеш нам
Про Рибака?

2-ГА РУСАЛКА

Якого Рибака?

1-ША РУСАЛКА

Хіба не знаєш? Бачила вона
Хорошого, вродливого! І ще й
Він на сопілку грає!

3-ТЯ РУСАЛКА

Де він є?

2-ГА РУСАЛКА

Може при місяці в вечірній млі
Цей пень для неї видавсь молодцем?

СТАРША РУСАЛКА

О, ні! Не пень. Сідайте, розкажу.

(Русалки сідають півколом на траві)

Учора вечорем, коли ви всі
З Водяником бродили десь, сама
Я тут стояла. Місяць понад гай
Колом викочував, мов чародій,
Наспівував сонливо очерет,
І сива мла знімалась понад став . . .
І він прийшов! Сестриці любі, слів
Для опису його краси нема!
Широкі плечі, як в багатиря,
Хода поважна, як у павича,
Волосся кучером, й м'яке, як шовк!

2-ГА РУСАЛКА

А звідкілля ти знаєш?

3-ТЯ РУСАЛКА

Не збивай!

Нехай розкаже.

СТАРША РУСАЛКА

Досить вам . . .

РУСАЛКИ (хором)

Кажі, сестрице! Просимо, кажи!

СТАРША РУСАЛКА

Навіщо вам? Для вас хай Водяник
Буде розвагою.

(Відходить від них)

А я піду,
Рибалку молодого віднайду,
Буду пестити кучері йому.

(Здалека доноситься голос сопілки)

Це йде він! Чуєте?

(Русалки схоплюються на ноги)

Сховаймось тут

Зкраечку у пестливий очерет.

Побачите, який Рибалка мій!

(Русалки ховаються. Заходить Рибалка. Зрізує очеретину. Сідає і робить сопілку. Пробує грати. Заходить Маруся. Стала оддалеки, спостерігає. Рибалка починає грати мелодію «Рибалка». Русалки визирають із очерету і в ритм коливання очерету тихенько помагають у пісні.

Як пісня кінчається, Маруся наближається до Рибалки і співає «Волошки». Рибалка схоплюється на ноги, підходить до Марусі, і вони вдвох, обхопившись, співають)

»Ой, волошки, волошки,
Сині, червоні та білі,
Ви у моєму житті
Спогад чудовий лишили. } двічі

Раз пам'ятаю весну,
Ми між житами гуляли,
І волошків, волошків
Силу ми там назривали. } двічі

Сплела віночок я з них, —
Мені вквітчав ти голівку,
І ми гуляти пішли
Лугом м'яким понад річку. } двічі

Пісню шептав очерет,
Її розносили хвилі.
Ти говорив про любов,
І я до тебе тулилась. } двічі

Чи знов зацвітуть волошки
В житах високих весною?
Чи знов зустрінємось ми
У чарах кохання з тобою?» } двічі

РИБАЛКА

Для нас завжди співатиме весна,
В житах цвістимуть сині волошки,
Чари кохання в молодих серцях
Огнем всевічним будуть пломенить.

(За верб викочується місяць)

МАРУСЯ

І місяць буде свідком в нас одним!
Чарівний місяць . . . А скажи мені,
Чи правда, що брат брата колись вбив,
А місяць свідчив і тепер для всіх
Показує, щоб знали, що в людей
З добром у серце вкралось люте зло?

РИБАЛКА

Легенда-правда . . . Глянь, як близько він!

МАРУСЯ

Невже ж це правда?

РИБАЛКА

Ні. Колись читав,
Що то є відтинки долин і гір.
Але тому, що зло в людських серцях
Часом перемагає доброту,
В тих тінях місяця, як символ-знак,
Людина передала суть життя.

МАРУСЯ

В мойому серці місця не знайти
Для зла-ненависті.

РИБАЛКА

Може тому,
Що твоє ссерце сповнене добром.

МАРУСЯ

Цього не знаю. Лише чую я,
Що воно сповнене свіжим теплом
Кохання щирого.

(Пригуляється до нього)

У тебе теж

Серденько б'ється в ритм пісень життя!
Чи воно сповнене коханням теж?

(Заходить Козлов і, присівши за пень, спостерігає їх).

РИБАЛКА

Лиш піснею я правду оповім.

(Співає «Місяць на небі». Маруся допомагає. Русалки визирають з очерету і теж тихим хором акомпанують).

»Місяць на небі, зіроньки сяють,
Тихо по хвилях човен пливе.
В човні дівчина піснею співає,
А козак чує — серденько мре. } двічі

Пісня та мила, пісня та люба, —
Все про кохання палкого чар,
Про ті чарівні місячні ночі,
Що зводять в щасті молодих пар. } двічі

Як ми сиділи удвох на кладці,
І хвили білись об наших ніг;
І я дивився на твої очі,
І надивитися я не міг. } двічі

Ой, очі, очі, очі дівочі,
Де ви навчилися зводити з ума?
Чи вас ворожка приворожила?
Чи чарівниця чарів дала?« } двічі

(Після пісні — коротка павза. Маруся прихилилася до грудей Рибалки, обхопивши його шию лівою рукою)

МАРУСЯ

Що за чудова ніч! Чи люди всі
Вечірню пісню чують в тишині
Сонливих верб, дрімливих яворів?

РИБАЛКА

В серці твоїм, у відчуттях, в очах!
Для тих, що молодість вчорашній день
Забрав, як сонце ранішню росу,
І, замість відпочинку, цілий день
За трудодень трудитись йдуть в поля, —
Ця ніч, ця благородна наша ніч! —
Є лише сховищем від злого дня.
Для нас, — ця благородна наша ніч! —
Сповнює щастям молоді серця,
І через щастя вкоханих сердець

Красу ми бачим в тінях яворів,
У кучерях сонливих верб.

МАРУСЯ

А я

Лиш відчуваю втому при зорі,
А зараз так хотіла б, щоб ця ніч
Зісталась вічністю!

МАТИ (*гукає здалека*)
Марусенько!

МАРУСЯ

Нічка коротка: мати вже гука...

РИБАЛКА

Йди відпочинь, кохана. Взавтра знов
Гарячий день замінить свіжа ніч,
І ми зустрінемось.

МАРУСЯ

Хвилинку ще!

Одну коротку мить, що є життям!

(*Павза*)

Добраніч, милий.

(*Рибалка цілує їй щічки*)

РИБАЛКА

Йди. Відпочивай.

МАТИ (*здалека*)

Марусе!

МАРУСЯ (*відгукує*)
Йду!

(*Маруся і Рибалка тиснуть одне другому руки і розходяться. Маруся дивиться йому вслід. Після короткої павзи повертається і повільно йде*)

Яка щаслива я!

(*Зза пня підводиться Козлов*)

КОЗЛОВ

Здорова, любка!

МАРУСЯ

Ах! Перелякав...

КОЗЛОВ

Із лінтяем кохаєшся?

МАРУСЯ

Що — ви?

Він — не лінтяй!

КОЗЛОВ

Хіба ударник? Що?

Лежнів таких, як він, в Сибір послать!

От ти, бач, молодець! Передова

У своїй ланці. В комсомол тобі,

Тоді й ланковою будеш у нас!

Про це я постараюсь.

МАРУСЯ

Треба йти:

Мати гукала.

КОЗЛОВ

Що нам старики?

В нас молоде життя — лише гулять!

МАРУСЯ

На все є час... Пробачте, мушу йти.

(Проходить повз нього. Козлов хапає її за руку)

КОЗЛОВ

Не спіши!

МАРУСЯ

Прошу, пустіть...

КОЗЛОВ

Рибаку

Підеш жалітись? Він в нас не почот!

(Обхоплює і хоче поцілувати Марусю. Вона відтрючає його.

Козлов, перечепившись, падає у воду. Маруся вибігає.

Русалки вискакують із очерету і сміються. У воді талпається Козлов. Заходить Водяник)

ВОДЯНИК

Що за кумедія?

СТАРША РУСАЛКА

Он, глянь туди!

ВОДЯНИК

Що то за дідько?

1-ША РУСАЛКА

Кажуть, то — »почот«!

(Русалки сміються)

ВОДЯНИК

Щоби хоч не втопився! Нам таких
Водяників не треба!

2-ГА РУСАЛКА

Чому ні?

ВОДЯНИК

Ще в нас комуну заведуть, тоді
Тікай, куди хто знає... Краще йдім
Від цих нечистих!...

(Ховаються в очерет. Козлов вилазить на берег. Обтрушується).

КОЗЛОВ

Почекайте! Вам

Я ще покажу, хто — робочий клас!

Я є почот! Я тут ваш голова!

Десятитисячник! Колгоспна швань...

(Сплювує і виходить. Після короткої павзи виходять русалки)

СТАРША РУСАЛКА

Вже пішов. Йдіть заспіваємо!

1-ША РУСАЛКА

Яку?

(Здалека доноситься голос сопілки. Русалки співають і танцюють колом, побравшись за руки)

»Вже скоро буде світати:

Роса в травиці блищить;

До своєї підемо хати,

Бо Водяник прибіжить.

Ніжки зболіли від танців у нас,

Для відпочинку приходить вже час. } *двічі*

Взавтра Рибалку побачим:

І він заграє для нас«.

(Починає сіріти)

ВОДЯНИК *(гукає)*

Діти-пустухи! Годі вам забав!

(Із сміхом русалки ховаються в очерет)

СТАРША РУСАЛКА

Широкі плечі, як в багатиря,

Хода поважна, як у павича,

Волосся кучером й м'ягке, як шовк!

Рибалко наш! В Марусинім й твоім

Щирім коханні ми щасливі теж...

Лише хотіла б, що твоя рука

Хоч раз торкнулася моїх косей,

Які я маю і не бачиш ти...

(Ховається в очерет.

Світлішає. Потім раптово стає темно. Блискає і гримить. За якийсь час втихає. Довга павза.

Входить сумна Маруся. Витирає очі кінцем хустини)

МАРУСЯ

Його забрали... Що кому зробив?

Якби я знала де він є, пішла б

І серця рану згоїла б йому...

Чи вернеться до мене знов, чи ні?

Якби ж я знала — ждала би в сльозах,

З надією, що вернеться й мені

Усмішкою серденько звеселить...

Хто раду дасть? Кого просить? Кого?

Колись пісні співав нам очерет,

А тепер сумно плаче, як дитя...

(Виповзає місяць зза верб)

Колись нам місяць чари розсипав,

А тепер дико дивиться здала,

Впогорді випинає пляму-тінь,

Що стала символом страшного зла...

(Співає. Русалки визирають із очерету і помагають їй в пісні)

»Ой, ходжу, ходжу я понад берег

Лиш очерет тихо шумить...

Нема Рибалки, мого кохання,

Серденько ние і болить.

} двічі

Чи в сльозах втоплю я своє горе?

Чи зможу я любов забуть?

Чи чужі люди мені порядять

Й до свого серця пригорнуть?

} двічі

Вже не вернуться місячні ночі

Й пісні кохання чарівні!

Скочу у воду, на дні річному

Знайду притулочок собі!

} двічі

Хай очерет сумно заплаче,

Вітер заскиглисть чаеням!

Своє серденько, вірне кохання

Лише Рибальці я віддам».

} двічі

(Плаче. Русалки без слів тихо продовжують мелодію. Витирає очі. Дивиться навкруги)

Не чую пісні в кучерявих вербах...

І тіні яворів сумні-сумні...

(Заходить Козлов)

КОЗЛОВ

Здорова, любка!

(Вона не чує його)

МАРУСЯ

В самоті цей світ —

Тюрма і пуста...

КОЗЛОВ

Не діждеш його!

МАРУСЯ

Будемо разом! Краще в вічному сні,

Ніж з горем в серці й з тугою в душі...

(Скаче у воду. Козлов підходить і дивиться. Павза).

КОЗЛОВ

Другу знайдем: багато їх ще є.

(Русалки вибігають і обступають його)

СТАРША РУСАЛКА

Сестриці любі, нумо допоможіть

Залоскотать його! Він в нас забрав

Рибалку нашого, його пісні!

Його вірну любов...

(Русалки лоскотують його. Козлов дико сміється. Потім кричить і затихає. Русалки розступилися).

1-ША РУСАЛКА

А що тепер?

2-ГА РУСАЛКА

Візьмем з собою!

3-ТЯ РУСАЛКА

І навіщо нам

Таке опудало! Наш водяник,

Зелений та старий, як молодець

В порівнянні із цим...

СТАРША РУСАЛКА

Сестриці, йдем

Знайдемо краще місце для забав, —

Тут сумно...

МАТИ *(гукає)*

Марусе! Додому час!..

(Здалека доноситься голос соплки. Маруся-русалка виходить з очерету і приєднується до русалок. Із мелодією вони наспівують «Рибалка молоденький...», і ховаються в очерет. Темніє).

1944-1964 рр.

НІЧ У ПАЛАЦІ СУЛТАНА МАХМЕТА

Дія відбувається в одній із заль палацу Султана Махмета напередодні повороту його сина Агум-Батєя з походу в Україну, в час його повороту і прибуття козаків-послів з листом від Кошового Сірка і козаків Січі Запорозьської.

* * *

Ніч. Яскраво освітлена кімната Султана Махмета. Посередині на підвищенні сидить султан і курить кальян; за ним стоїть Прислуга і махає віялом. Ліворуч біля султана сидить Рахмалія, а праворуч — Елая. Аміла стоїть внизу ліворуч, відвернувшись від султана. Перед тим, як відкривається завіса, грає музика (арабська мелодія). Султан скоса поглядає на Амілу. Він більше не стримує себе.

СУЛТАН (сердито): Аміла! Чи ти не знаєш свого місця?
Йди сюди і сядь у моїх ногах!
Аміла мовчить.

РАХМАЛІЯ: Можливо вона стратила свою мову: я давно вже не чула, як вона говорить.

СУЛТАН: Аміла! Чи ти чуєш, що тобі кажу?

АМІЛА: Чую...

СУЛТАН: Чому ти не слухаєшся твого Султана?

ЕЛАЯ: Горда єгиптянка...

АМІЛА (повертається до Султана): Господарю мій, могутній Султане, володарю всіх земель турецьких... із молитвою Аллаха на моїх устах я прошу тебе без гніву говорити до мене. Сподіваюся, що я не ображую тебе своєю мовчанкою: моя мовчанка дозволяє мені жити думками в уяві чарівного світу, що існує лише для мене. Цього ніхто не розуміє тут, за стінами твого палацу... Своєю поставою до мене ти ображаєш мене: твій безпідставний гнів розгонить мої солодкі думки і тоді здається мені, що твоя любов до мене переросла в зіпсутий

плід ненависти... Прошу залишити мене в спокої, в чарах мого уявлюваного світу... (*Відвертається від нього*).

СУЛТАН: Я не розумію тебе, Аміла. З тієї прекрасної рози, викупаної в чистих водах Нілу, ти перетворилася на квітку колючої шипшини і кожний раз я дотуляюся до тебе, ти колеш мою душу своїми колючками-словами.

АМІЛА: Чи ж це моя вина, що тепло твоєї оселі перетворило ніжну розу в колючу шипшину?

СУЛТАН (*гнівно*): Гордість і впертість твою міцну, як лезо мого ножа, я перекую на рабську покору до мене, так, як коваль перековує крицю на м'яжке залізо.

АМІЛА (*повертається до нього і підступає крок*): Я не є горда і вперта: я є такою, якою ти зустрів мене у ногах могутнього Сфінкса. Але ти змінився. Тоді твоя улеслива усмішка півмісяцем чарувала бороду... Тоді ти багато обіцявся... Мій батько вірив у твою обіцянку, і я вірила в той час, коли ти брав мене за свою жінку. Тоді ти клявся, що мої діти будуть намісниками твоїми. Тепер ти відіпхав мене на становище своєї коханки і забороняєш мені мати дітей... Чи думаєш, що подобається мені бути твоєю рабинею, готовою на сплеск твоїх долонь бігти і падати в твоїх ногах, щоб задовольнити твою голодну природу пристрасних насолод?

Прислуга цілий час махає віялом. Він ненароком зачепив віялом по голові Султана.

СУЛТАН (*сердито до Прислуги*): Обережніше! Не бий мене по очах! Чи може хочеш, щоб я наказав різкою вибити тебе? (*Прислуга відступає. До Аміли*): Я багато декому складав свою присягу, — але то було колись!

АМІЛА (*підступає*): Невже ти не є паном свого слова?

СУЛТАН (*майже кричить*): Так! Я є паном свого слова! Сідай в моїх ногах!

АМІЛА: Щоби припинити бурю твого гніву, я корюся тобі. Лише не вимагай від мене моєї поваги до тебе: ти не дотримався своїх слів... *(Вона підходить і сідає перед ним)*.

РАХМАЛІЯ: Мені робиться сумно, бачучи господаря свого, великого Султана Турецького, гнівного і невеселого.

ЕЛАЯ: Мені теж.

РАХМАЛІЯ: Чи можу чим небудь прислужитися?

ЕЛАЯ: Я теж...?

СУЛТАН *(до Рахмалії)*: Чарівнице моя! У морі твого кохання я завжди обполіскуюся зі смутку. Лише не тепер! *(Він підводиться і йде праворуч вниз)*. Мій син, славний воїн і полководець, повертається з походу. *(Прислуга залишається на своєму місці, але не перестає махати віялом)*. Мій син, мій наслідник, який не має домішки крові дочок Нілу, буде великим султаном всіх земель турецьких.

АМІЛА: Чи з кожного походу твій син повернеться переможцем і цілим? Скільки синів ти маєш? Лише одного.

СУЛТАН: Він житиме до сивої старости: — рука могутнього Аллаха береже його... Ворожбит говорив мені про його непереможну велич воїна і полководця... Хоч я не вірю ворожбитам, я вірю у свого сина, напоеного всесильним духом всесильного Аллаха, вихованого мною на полях битв, на дорогах переможних походів. Мій син буде таким, як я є зараз!

АМІЛА: Він не буде таким, бо він дотримується свого слова...

СУЛТАН: Що ти маєш на увазі?

АМІЛА: Я ціную твого сина... Я чекаю на його прихід...

СУЛТАН *(підходить до Аміли)*: Мені здається, я розумію твої заміри. Твоя краса є облудною спокусою для кожного воїна: ти використовуєш дар твоєї природи для своїх цілей.

Чути стук важкої ходи за дверима.

ГОЛОС: Атум-Батей!

СУЛТАН: Я ще поговорю з тобою! Тимчасом я вітатиму свого сина.

Заходять Атум-Батей і Катря. Катря залишається при вході. Атум-Батей підходить до Султана і кланяється. Катря виглядає змучена і обшарпана, але охайна.

АТУМ-БАТЕЙ: Могутній Султане! Крім слави я привіз двадцять галер золота і срібла для твоєї скарбниці. Для себе ні одного талюра не залишаю, але цю мавку, що я полонив у степах чорноморських земель, замість слави, золота і срібла з твого дозволу собі залишаю.

СУЛТАН: Чи вона того варта?

АТУМ-БАТЕЙ: Твої очі є добрим мірилом доброго товару: Вона виглядає, як мармурова статуя грецької богині Венери, що вином кохання сп'янила Зевса і всіх менших богів.

СУЛТАН: Я не вірю в красу: краса жінки прикриває гніздо отруйливих гадюк, що при кожній нагоді колять смертельним жалом. Найкраща риса жіночої природи є вірність і покора. *(Показує на Катрю).* Якщо вона має ці аристократичні якості, — може бути твоєю.

АМІЛА *(підводиться)*: Відважний воїне, сину великого Султана, вітаю тебе з поворотом додому. *(Кланяється).*

АТУМ-БАТЕЙ *(підходить до неї)*: Дякую за твоє щире привітання. Сподіваюся, що із своїм приходом я не навію хмару смутку на твої чарівні очі.

СУЛТАН: Атум-Батей! Я боюся, що слабкістю твоєї істоти є облудлива краса молодої жінки. Вона *(показує на Амілу)* не варта твоєї поваги! Залиши її... *(До Катрі)*: Підійди сюди і поклонися своєму Султану.

КАТРЯ *(підходить ближче. Гордо)*: Я ніколи султанам не кланялася і не вважаю за потрібне кланятися тобі.

СУЛТАН *(підносить руки)*: Мій всесильний Аллах! Чи образив я тебе у ранішній молитві, що сьогодні я

вже вдруге переносу образу від нікчемних створінь? *(До сина)*: Не по-мені ти пішов, мій сину. На твоєму місці, я швидше б золото і срібло до своєї скарбниці забрав, чим цю непристійну християнку до гарему впустив.

КАТРЯ: Не із своєї волі я із твоїм сином сюди прийшла. Навіть в такому разі, — нікому не дозволю ображати мене.

СУЛТАН: Як смієш до Султана так говорити? Твоє життя знаходиться в моїх руках. Я є суддею твоїх вчинків і мій присуд є незаперечуваним рішенням завжди.

КАТРЯ: Я не знаю значіння страху; я ненавиджу покори. Те, що ти можеш виносити свої присуди, це не значить, що твої присуди будуть наслідком тверезого розуму і щирої душі.

СУЛТАН: Якщо ти не знаєш страху, я тебе навчу боятися смерті; якщо ти ненавидиш покори, я заставлю тебе любити її. *(Наказує)*. На коліна! Цілуй мої ноги! *(Катря стоїть і усміхається)*. Цілуй! — Я тобі кажу!.. *(Павза. Султан схопив Катрю за руку. Катря вдарила його в лице)*. А-ах! *(Схопився за лице)*. Я, що в світлі місяця великого Аллаха, володію незходимими просторами земель, від сили кого тремтять всі народи по той бік Босфора і на сході й півдні моїх володінь... я... *(Він дивиться на Атум-Батея)* Нащо ти її привів? Гаком підвішай її на майдані! Розчетвертуй, якщо матимеш більше приемности з того! Задуши її, якщо хочеш дотулятися своїми чистими руками до її брудного тіла! Що хочеш — те зроби з нею, але забери її з моїх очей, бо в іншому разі я буду змушений своєю рукою покарати її. *(Він дивиться кругом і, завваживши Прислугу, що ще махає віялом, кричить)* Чи ти втратив сенс свого змислу? Я — тут! Іди сюди і вітром віяла обсуши мій піт гніву, що хвилею бурхливого моря зросив мое чоло. *(Він витирає чоло рукавом. Прислуга підбігає до нього і махає віялом. Султан закривається руками)*. Чи очі твого Султана вартости для тебе

не мають! Відійди геть! (*Прислуга відступає, але далі махає віялом*).

АТУМ-БАТЕЙ: Батьку, всесильний сине місяця. Я знаю, що твій незрівняний розум завжди перемагає почуття сліпої душі. Якщо я, чи моя бранка образили тебе, покарай нас обох однією рукою твого справедливого рішення. Якщо твоє серце переповнене любов'ю до сина, — я вірю, що ця любов була глибоким морем, а не ранішньою рососою, що висихає при першому блиску сонця, — прости мені й твоїй рабині. Ти знаєш, що я ніколи не мав замірів нанести тобі образу, а вона виросла в степу волі і непокори, де гордість ціниться вище слави і земного добра і де жінка ніколи не була рабинею свого чоловіка.

СУЛТАН: Якби не мій син, ославлений переможними походами полководець, пробачення у мене просив, я б велів її на грядку бамбуку прив'язати, і сам — п'яний від насолоди — спостерігав її передсмертні конання.

АТУМ-БАТЕЙ (*кланяється*): Прийми мою подяку від широкого серця. (*Підходить до Катрі*). Ти скоро привикнеш до звичаїв палацу мого батька. (*Сплескує руками*). Якщо твоя душа не знає покори і поваги до чоловіків, твоїх господарів, а тіло твоє не привикло до терпіння, то ти швидко присвоїш ці якості, властиві кожній жінці цього палацу. (*Входить служниця. Атум-Батей до неї*): Зміни її одержу і викуapai її в єгипетських пахошах. Зроби з неї прекрасну пахучу троянду!

АМІЛА: Атум-Батей, сине мого господаря, чи дозволиш мені дивитися за нею?

АТУМ-БАТЕЙ: Дякую за твою охоту. Ти завжди примушуєш мене складати тобі подяку.

СУЛТАН (*до Амїли, яка хотіла йти з Катрею*): Амїла! Залишайся тут.

АМІЛА (*до Атум-Батей*): Великий полководець, кого слухається кожний воїн, перед ким тремтять бран-

ці... твоє слово не має значіння між стінами цього палацу...

СУЛТАН (*сердито*): Аміла, твоя поведінка і твої слова можуть розпалити іскру гніву у великий огонь карі. Сядь на своєму місці.

СЛУЖНИЦЯ (*до Катрі*): Іди зі мною. (*Воходять*).

СУЛТАН (*після короткої павзи*): З волі всесильного Аллаха мій гнів залишив мене. Частуйся кальяном. (*Султан сідає на своє місце. Атум-Батей сідає поруч нього. Вони курять кальян. Прислуга стоїть на тому самому місці й далі махає віялом. Коротка павза. Султан, завваживши прислугу, до нього*): Якщо ти осліп і вже не впізнаєш свого султана, то скажи мені про те — я знайду когось іншого, а за тебе ще зможу дістати пару телярів на базарі рабів. (*Прислуга біжить до нього і махає віялом над його головою. Знову павза*).

АМІЛА: Чи ославлений Атум-Батей не буде п'яний від єгипетських пахоців, в яких зараз купається його бранка?

СУЛТАН: Говори, коли до тебе говорять.

АМІЛА: Але ж ніхто до мене не говорить...

СУЛТАН: Мовчи і слухай. (*Після короткої павзи — до Атум-Батей*) Я сподіваюся, що запоріжські козаки підкоряться моїм наказам. Чекаю на відповідь від Кошового Сірка на мого листа, якого амбасадори мої йому передали.

АТУМ-БАТЕЙ: Я нічого не знаю про того листа...

СУЛТАН: Ти в похід на Дунай і Дністер ходив... (*До прислуги*): Принеси і перечитай листа! (*Прислуга виходить*). Я вимагаю від них повної покори.

АТУМ-БАТЕЙ: Вони не знають покори, — як вимагати від козака того, що не існує для нього?

(*Повертається прислуга і стає на своє місце*)

СУЛТАН: Я їх навчу! Читайте!

ПРИСЛУГА: »Султан Махмет IV Запоріжським Козакам. Я, Султан Махмет, брат сонця і місяця, онук

і намісник божий, державець царства Македонського, Вавилонського, Єрусалимського, Великого і Малого Єгипту...»

АМІЛА: Цього я ще з роду не чула.

СУЛТАН: Скільки разів я тобі говорив мовчати? Я — цар Єгипту, про це ти сама добре знаєш! Продовжуй!

ПРИСЛУГА: «... Цар над царями, державець над державцями, надзвичайний...» Тут щось не розберу... Ага... »лицар«... Помилки нема, але щось не віриться... Так-так... »лицар, ніким непереможний воїн, невідступний оборонець гробу Ісуса Христа, пестун самого бога... (Прислуга витирає ніт з чола).

СУЛТАН: Читай. Чому зупинився?

ПРИСЛУГА: Мене в гарячку кидає... »надія і втіха мусулманів...« (Аміла пчихнула. Прислуга глянув на неї. Після павзи) »надія і втіха мусулманів, страх і великий оборонець християнів, наказую вам, Запоріжські Козаки, з доброї волі піддатися мені без суперечки і мене вашими наскоками не беріться турбувати. Султан турецький Махмет IV«. Старий вже: руки трясуться і чоло потіє і добре очі не бачать.

СУЛТАН (гнівно): Цього там не написано!

ПРИСЛУГА: Я лише кажу про себе. (Він швидко підходить і стає перед Султаном, кланяється і віддає листа. Потім повертається до свого місця і махає віялом, більше на себе, ніж на султана).

СУЛТАН: Вони покоряються мені... Потім... походом на Сирію підемо і свої коні в холодній воді Нілу напоїмо.

АМІЛА: Там стоїть величний Сфінкс! Недоступний, все-сильний! Навіть султани стають на коліна перед ним.

СУЛТАН (просить): Аміла, в моїх літах кожна хвилина гніву є краплиною отрути для мого здоров'я. Чи не можеш ти мовчати? Якщо не подобається тобі бути тут — йди в сад до фонтану і в прозорій воді подивися на відбиток твоєї краси. Навіть принцеса мусить мати красу поруч мудрости.

АМІЛА (підводиться): Я — не ображена... Великий

Атум-Батей, твій син-наслідник, є кращим суддею жіночої краси, бо його істота наповнена цвітом молодости і огнем життя. Недавно він говорив мені, щоби я берегла свою красу для його втіхи... На його думку навіть сила Аллаха не відмолоджує старости і не має сили проти смерти. *(Вона швидко виходить праворуч).*

СУЛТАН *(після павзи, підводиться і відходить ліворуч):* Мій син чекає моєї смерти... Син, якого я плекав, як садівник прекрасну розу в своєму саду...

АТУМ-БАТЕЙ *(підходить до нього):* Я сподіваюся, що ти не віриш її словам. Вона ненавидить тебе — я знаю, і ти знаєш. Вона хоче погнівати нас...

СУЛТАН *(повертається до нього):* Я вірю твоїм словам. *(Входить Катря одягнена в голубі шаги. Султан дивиться на неї здивований).* Тепер я бачу її красу. Моя скарбниця має досить золота, щоб відкупити її від тебе.

АТУМ-БАТЕЙ: Але ж ти дав свою згоду, що вона буде моєю.

СУЛТАН: В такому разі я залишу золото для себе і вона буде моєю!
(Султан підходить до Катрі, бере її за руку і веде до свого трону).

Сідай тут, хай надивлюся на тебе. *(Відступає).*

За час існування людства світ бачив багато царів, але вони залишаються блідою тінню у світлі твоєї усмішки.

АТУМ-БАТЕЙ *(стає на коліна):* Великий султане турецький, я цілий світ своєю шаблею для тебе підкорю, але в заплату я молю тебе віддати її мені.

СУЛТАН: Я вже напоений славою і силою! Вона є для мене останньою ціллю мого бажання.

КАТРЯ: Піднесіть свої руки — чи достанете своїми пальцями крайки перлистих хмар? Ви торгуєтеся за мене, мов два сліпих купці за казковий самоцвіт, якого вони ніколи не зможуть побачити. Чому не питаєтеся мене про мій вибір? Може тому, що знаєте, що ви обидва недоросли до моєї простоти і чеснот козачки.

СУЛТАН: Твої уста говорять словами богині... Я кланяюся до твоєї величі. *(Кланяється).* Навіть, якщо мій поступок, є наслідком сліпоти і безумства.

ГОЛОС (зліва): Посли-и-и!

(Султан і Атум-Батей підводяться. Входять Карпо і 2 козаки).

КАРПО: Маємо велику шану...

1-й КОЗАК: Великий султане,

2-й КОЗАК: Турецький отамане,

КАРПО: Від Козаків Коша Запоріжського, війська українського, з привітаними Кошового Сірка, Писаря, старшин і всіх славних козаків, цього листа у відповідь на вашого на ваші руки складаємо. *(Подає листа).*

СУЛТАН *(до Атум-Батей)*: Я говорив же, що мені всі підкоряться. *(До Карпа)*: Я не маю сумніву, що мого листа цілком прийняли козаки вашої Січі.

КАРПО: Мене не вповноважували словесно відповідь висловити, лише цього листа вам передати.

1-й КОЗАК: І при нас листа перечитати.

2-й КОЗАК: І подяку Кошовому Сіркові та козакам через нас передати.

СУЛТАН *(розкриває листа)*: Ну то ви почекайте, а я лист прочитаю...

КАРПО: По нашому звичаю ми чужих послів до стола просимо і чаркою та закускою вгощаємо.

СУЛТАН *(до жінок)*: Частуйте послів війська Запоріжського.

(Входить Аміла і теж частує козаків фруктами та напитками. Султан і Атум-Батей відступають вниз ліворуч. Султан, відкривши листа, крутить його на всі боки, але не може прочитати).

КАТРЯ *(підходить до Карпа. Тихо)*: Це — я, Катря.

КАРПО *(здивовано)*: А ти що тут робиш?

КАТРЯ: Мене схопили і султан хоче мене до свого гарему взяти.

КАРПО: Нічого, я щось видумаю.

КАТРЯ: Думай, думай, тільки швидше вирви мене на волю.

СУЛТАН *(до козаків)*: Чи може котрий з вас цього листа нам прочитати?

1-й КОЗАК: Невже в палаці великого султана доброго писаря нема? Ми — послі, наше діло листа вручати, а не витлумачати.

2-й КОЗАК: Наш писар на всіх мовах листи читає, історію пише і думи komponує, та й гопака неабияк

танцює, аж підбори відлітають, як навприсяди піде.

КАРПО (до Султана): Із вашої ласки звольте мені до моїх козаків сходити. Тимчасом своїх побратимів-послів у вашій гостині залишу, а нашого листа хай ваш син прочитає. Він знаний воїн, хоробрий лицар і велику голову має, що не так, як у інших, мов капуста стерчить, — трохи в собі чоғонебудь має. (Виходить ліворуч).

АТУМ-БАТЕЙ: По-грецькому ще по складах прочитав би (дивиться на лист), але в цих знаках нічого не втямлю.

КАТРЯ (підходить): Дозвольте мені по моїй змозі вам витлумачити.

СУЛТАН: Лише не пропускай слів та й інших знаків.

КАТРЯ (переглядає листа і повертає Султанові): Козаки добре лист написали, хай їм Бог пошле доброго здоров'я. Але я ще не знаю всіх слів у вашій мові, щоби все так чітко переложити. Найдіть свого писаря, — він, як фахівець, вам все до тла прочитає. (Повертається до козаків і частує їх).

ПРИСЛУГА (підходить до Султана. Кланяється): Якщо господар мій, могутній султан несходимих земель, цар над царями, із своєї ласки потримає віяло, а мені лист вручить, я прочитаю.

СУЛТАН (здивовано): Ти? Прочитаєш?

ПРИСЛУГА: Авжеж. Я сім літ в козаків в полоні служив: їх звичаї і письмо знаю.

СУЛТАН (дає йому лист і відбирає в нього віяло): Читай-читай, лише свого не добавляй.

ПРИСЛУГА: Куди ж мені з моєю простою головою ще своє добавляти? Я добре знаю козаків: вони вже коли напишуть, то ніякого знака ніхто не пропхне. (Читає). »Запоріжські козаки турецькому Султанові« ...

СУЛТАН: Вже зразу видно, що мене поважають. Хоч я до них поваги не маю за те, що вони 14 тисяч мого доброго війська знищили і пізніше Крим зруйнували, чуть-чуть з Хана Селім-Гірея шкіри не здерли. Читай.

ПРИСЛУГА: »Ти шайтан турецький, проклятого чорта брат і товариш, і самого люципера секретар. Який ти в чорта лицар?«

СУЛТАН: Ану мені добре читай! Не може бути, щоб до мене так лист писали, навіть запорожці...

ПРИСЛУГА: Могутній Султане (*кланяється*), я читаю так, як тут написано: »Який ти в чорта лицар? Не будеш ти годен синів християнських під собою мати. Твого війська ми не боїмось, землю і водою битимемось із тобою«.

СУЛТАН (*до козаків*): Ви хочете війни? Буде війна...
Читай!

ПРИСЛУГА: Читати? А може іншим разом... мене в гарячку вкидає...

СУЛТАН: Я тебе в огонь вкину! Читай!

ПРИСЛУГА (*поспішно*): »Вавилонський ти кухар, македонський колесник, ерусалимський броварник, олександрійський козолуп, Великого і Малого Єгипту свинар, армянська свиня, татарський сагайдак, каменецький кат, подолянський злодіяка, самого гаспида онук і усього світу і підсвіту блазень, а нашого Бога дурень...«

СУЛТАН: Я накажу тебе розчетвертувати! Я помщуся над ними за образу! Я спалю Січ, з лиця землі зітру цілу країну, і кожного козака водою Чорного моря напою! Читай!

ПРИСЛУГА (*його руки трясуться*): »самого гаспида онук«... Ні, я вже це перечитав... Ага... »а нашого Бога дурень«.

СУЛТАН: Як сміють мене так ображати? (*До козаків*): Чому ви мовчите?

1-й КОЗАК: Ми не можемо говорити за всіх козаків Дніпро-низового війська Запоріжського і за Кожового Івана Сірка.

2-й КОЗАК: Вони самі за себе в листі говорять.

СУЛТАН: Читай!

ПРИСЛУГА: »Числа не знаємо, бо календаря не маємо; місяць у небі, рік у книзі, а день такий у нас, як у вас, — поцілуй за це... (*Прислуга показує рукою нас*...«

СУЛТАН (*до Прислуги*): За читання цього листа я тебе сам ножем по кусочках поріжу...

ПРИСЛУГА: Але ж я...

СУЛТАН: Замовчи! (*Вихоплює з його рук листа і кидає йому віяло*): Божевілля... (*До козаків*): Ви на гаках ви-

ситимете ще перед світом сонця... (До Агум-Батєя): Збери все військо і йди знищ їх гніздо... Почекай... (Після короткої павзи) Мене великого Султана Махмета, брата місяця і сонця так очорнили... Ні, я не прощу...

(Входить Карпо переодягнений в Перського принца).

КАРПО: Великий Султане Турецький, дозволь мені руками Перського принца, передати подарунки від могутнього Шаха всіх земель Перських, у знак дружби й союзу, з'єднаними вірою і силою. (Кланяється).

СУЛТАН (приймає подарунки тремтячими руками і передає їх прислузі): Коли востаннє я бачився із твоїм батьком, великим Шахом, ми не були добрими друзями: крім гострих слів між нами, що стали початком ненависти, жодних сподівань на приязнь не показувалося.

КАРПО: Що пройшло, те не повертається.

СУЛТАН: Чому шах вирішив полагодити нашу суперечку? Чи це є признаком його слабости, чи спосіб підступу?

КАРПО: Шах ніколи не був і не є слабий ні силою, ні вірою. Шах ніколи не був і не є підступним. Шах прислав мене з добрими намірами полагодити дружбу між двома великими імперіями для спільної боротьби проти ворогів з півночі. Він знає про заміри наших ворогів. Вони хочуть знищити твою імперію і стати загрозою для нас. Тому Шах вирішив допомогти тобі своєю силою підкорити козаків і запобігти небезпеці.

СУЛТАН: Будь моїм гостем. (Дивиться на козаків. До Агум-Батєя): Забери їх і покарай їх!

КАРПО: Вони — послі від козаків? Якщо великий Султан хоче зробити мені приємність, я б просив його ласку дозволити мені покарати цих розбишак.

СУЛТАН: Маєш мій дозвіл.

КАРПО: Я мушу бути вдячний тобі за ласку. (До козаків): Підступіть сюди, хай я приглянуся до ваших страшних потвор. (Козаки підступають). Ближче! (Він витягає ножа). Я хочу посвятити свій ніж вашою кров'ю...

ЕЛАЯ: Ой... (Вона вмліває і падає).

СУЛТАН: Не тут... Забери їх звідсіля: я не хочу щоб їх кров брудила мій палац.

КАРПО (до козаків): Вийдіть, — я з вами пізніше розправлюся. (Він бере їх за коміри і веде ліворуч до виходу. Тихо): Ідіть до товариства. Вони за містом чекають. (Голосно) Розбійники! (Витручує їх).

СУЛТАН: Мені подобається твоя відвага. Я хотів би винагородити тебе, лише не знаю, який подарунок тобі найкраще подобається. (Після павзи): Краще сам запропонуй.

КАРПО: Я не приїхав до великого Султана за подарунками і похвалами. Але коли щирість Султана дозволяє мені вибирати для себе дари, щоб не образити султана, я запитаюся: чи готовий Султан дати Перському принцові те, що є для султана невинним і бажаним?

СУЛТАН: Вибір твій — я вже запропонував.

КАРПО: В такому випадку (він підступає до Катрі) я проситиму для себе цю чарівну принцесу.

СУЛТАН: Але я не ставив своїх жінок до твого вибору.

КАРПО: Чи не є Султан паном свого слова?

СУЛТАН (відвертається, береться за голову): Бери — вона твоя...

АТУМ-БАТЕЙ (витагнув ножа): Я не дозволяю віддати свою бранку в подарунок для Перського принца. Вона належить мені.

КАРПО: Я не знав, що молодий Атум-Батей має більшу силу від великого Султана.

СУЛТАН (гнівно): Атум-Батей! Що ти є моїм намісником, це не значить, що ти маєш владу наді мною.

КАРПО (кланяється до султана): Я завжди буду твоїм оборонцем і союзником. (Бере Катрю за руку і швидко виходить).

СУЛТАН: Ми маємо доброго союзника!

ЕЛАЯ (підводиться): Де я? Що це робиться? Ріжуть?

СУЛТАН (до Емілі): Заспокій її... (До Атум-Батей): Пошли наших послів до Перського Шаха з привітаннями і подарунками.

АТУМ-БАТЕЙ: Я пригадую, що син Шаха має лише дванадцять літ...

СУЛТАН: Ну й що?

АТУМ-БАТЕЙ: Син Шаха не кланявся б перед Султаном, як простий селянин.

СУЛТАН: Що ти маєш на увазі?

АТУМ-БАТЕЙ: Що «Перський Принц» не був Перським принцом.

(Аміла голосно сміється).

СУЛТАН *(до Аміли)*: Перестань сміятися!.. Чи це може бути?

(Входить служниця).

СЛУЖНИЦЯ *(кланяється)*: Господарю мій, дозволь мені передати листа від Перського Принца. *(Подає листа).*

СУЛТАН *(бере лист, дивиться на нього, але не може прочитати)*: Ці знаки не є перськими. *(Служниця виходить. Султан до Прислуги)*: Прочитай!

ПРИСЛУГА: »До Султана Махмета. Більшого дурня від Султана Махмета не має. Твій син Атум-Батей теж з того самого тіста зліплений. Цим шляхом, як годиться по-козацькому звичаю, ми дякуємо за гостинність і сподіваємося ще раз побачитися. Посли від козаків Дніпро-Низового війська Запоріжського«.

СУЛТАН *(до Атум-Батей)*: Дожени і покарай їх найстрашнішою карою!..

(Атум-Батей вибігає. Султан падає. Прислуга махає над ним віялом).

АМІЛА: Жінка буває щасливою лише два рази на своєму житті: коли стає дружиною, а вдруге — вдовою. *(Вона підходить до Прислуги, відбирає у нього віяло, обхоплює його за ший руками).* Для жінки треба чоловіка-раба, а не власника-султана.

ПРИСЛУГА: Та відчепись від мене! Божевільна, чи що? *(Елая і Рахмалія повільно підходять до них).*

АМІЛА: Іди зі мною, я тебе зроблю королем Єгипту.

ПРИСЛУГА: Отуди його — куди ж мені до короля Єгипту?

АМІЛА: Ти будеш моїм коханцем...

ПРИСЛУГА: Ти ще щонебудь видумай...

АМІЛА: Забери мене звідсіля...

ЕЛАЯ: Мене теж.

РАХМАЛІЯ: І мене.

ПРИСЛУГА: Як то так... А хто буде віялом махати?

З а в і с а .

З М І С Т

	Сторінка
Син Коваля і Чародійний Каганець	5
Володимир Великий	13
Казка про Івана Голого	91
Кирило Кожум'яка	110
Бабине зілля	113
Рибалка	119
Ніч у палаці султана Магмеда	129

Готується до друку:

Збірка новел і оповідань

»ПІД ЧУЖИМ НЕБОМ«

